

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

MGR. BLANKA KOUBOVÁ

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra správního práva a správní vědy

PRÁVNÍ ÚPRAVA VEŘEJNÉHO KNIHOVNICTVÍ

Mgr. Blanka Koubová

Diplomová práce

Vedoucí: doc. JUDr. Vladimír Vopálka, CSc.

Praha, srpen 2011

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Děkuji doc. JUDr. Vladimíru Vopálkovi, CSc. za čas, který mi věnoval a cenné rady, které přispěly k napsání této práce. Děkuji PhDr. Jiřině Kádnerové, ředitelce Středočeské vědecké knihovny Kladně, za poskytnuté konzultace a PhDr. Janě Mouchové, ředitelce Knihovny Právnické fakulty Univerzity Karlovy, a celému kolektivu knihovny za vřelé přijetí. Především ale děkuji svému manželovi za podporu po celou dobu mého studia a Adámkovi za to, že je.

Obsah

Seznam zkratek.....	0
Úvod.....	1
Část I.....	2
Kapitola 1.....	2
1.1 Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách..., (knihovní zákon).....	2
1.2 Podzákoné právní předpisy.....	12
1.3 Metodické pokyny.....	15
Kapitola 2.....	17
2.1 Mezinárodní dokumenty, smlouvy dohody.....	17
2.2 Národní právní předpisy.....	20
Kapitola 3.....	22
3.1 Autorskoprávní aspekty knihovnických služeb.....	22
3.2 Ochrana osobních údajů.....	34
3.3 Institut povinného výtisku.....	37
4 Shrnutí.....	41
5 Úvahy <i>de lege ferenda</i>	43
5.1 Knihovní zákon.....	43
5.2 Autorský zákon.....	48
5.3 Povinný výtisk.....	51
5.4 Ochrana osobních údajů.....	53
Část II.....	54
1 První knihovnický zákon.....	54
1.1 Stav veřejného knihovnictví.....	54
1.2 Zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních.....	55
1.3 Zhodnocení právní úpravy.....	56
2 Druhý knihovnický zákon.....	57
2.1 Stav veřejného knihovnictví.....	57
2.2 Zákon č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven.....	58
2.3 Zhodnocení právní úpravy.....	60
3 Knihovní zákon.....	61
3.1 Zákon č. 257/2001 Sb., knihovní zákon.....	61
3.2 Zhodnocení právní úpravy.....	63

4 Shrnutí.....	64
Místo závěru.....	66
Použitá literatura.....	68
Abstrakt / Abstract.....	74
Klíčová slova.....	75

Seznam zkratk

autorský zákon – zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)

1. knihovnický zákon – zákon č. 430/1919 Sb., o obecních knihovnách

2. knihovnický zákon – zákon č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon)

knihovní zákon – zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon)

ČR – Česká republika

ČSSR – Československá socialistická republika

MK – Ministerstvo kultury ČR

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR

ÚOOÚ – Úřad na ochranu osobních údajů

Úvod

Celý svůj studijní a profesní život se zabývám veřejným knihovnictvím, nebo v knihovnách přímo pracuji. Právní úprava oboru mě vždy zajímala, proto jsem se rozhodla věnovat tomuto tématu i svou diplomovou práci¹.

Knihovnictví je vědní, studijní a praktický obor, jehož předmětem jsou všechny aspekty činnosti knihoven a knihovnictví². Knihovní věda je vědní obor zkoumající proces informační komunikace v knihovnách. Vytváří metodiku práce s informačními zdroji a zabývá se funkcí, organizací, správou a činností knihoven. Obvykle se chápe jako součást informační vědy³. Takto definuje pojem knihovnictví a knihovní věda odborná literatura. Ve své práci se zaměřuji na právní úpravu knihovnictví (a to výhradně knihovnictví veřejného), tedy na to, jak zákon ovlivňuje a určuje systém, druhy a organizaci veřejných knihoven a jejich činnost a jak se veřejné knihovnictví prolíná s jinými právními instituty, konkrétně autorským právem, právem na informace, problematikou ochrany osobních údajů a institutem povinného výtisku.

Veřejné knihovnictví je v České republice jedna z mála oblastí kultury, která je upravena právními předpisy. Domnívám se, že ucelená práce na toto téma nebyla dosud sepsána, proto se některé části mé diplomové práce mohou jevit jako poněkud faktografické či popisné. Pokusila jsem se především veškeré právní předpisy týkající se tohoto oboru shromáždit a zhodnotit a přinést jejich ucelený soupis. Dále popisuji obecnou problematiku právní úpravy (kapitoly 1 a 2) a věnuji se otázkám specifickým pro daný obor: autorskoprávní aspekty knihovnických služeb (subkapitola 3.1), ochrana osobních údajů v knihovnách (subkapitola 3.2) a institut povinného výtisku (subkapitola 3.3). Na závěr první části přináším náměty, kde a jak by bylo možné současnou právní úpravu zlepšit a zpřehlednit.

Druhá část práce je věnována historické komparaci knihovnického zákonodárství od 1. republiky do současnosti. Tato kapitola je pojata jako srovnání 3 naprosto rozdílných právních úprav – 1. knihovnického zákona z roku 1919, 2. knihovnického zákona z roku 1959 a knihovního zákona z roku 2001 a příslušných prováděcích předpisů.

---

¹ **Pozn.:** Diplomová práce se týká pouze veřejně přístupných knihoven, bez ohledu na to, zda se jedná o knihovny „lidové“ či „odborné“ nebo „vědecké“. Ostatně právo ani tyto kategorie nerozlišuje.

² CEJPEK, Jiří: Knihovnická a informační studia: Úvod do oboru „knihovnictví a informační věda“ a jeho perspektivy. Opava, Filosofická fakulta Slezské univerzity 1992. 75 s.

³ STRAKA, Josef: Sociální informatika: terminologický a výkladový slovník pro posluchače katedry vědeckých informací a knihovnictví. Praha, Karolinum 1990. 217 s.

ČÁST I

Kapitola 1

V této kapitole přináším souhrn všech základních právních předpisů týkajících se veřejných knihoven. Účelem diplomové práce není psát komentář k zákonu. Proto se zaměřím jen na některé instituty a problémy, které mohou být nejasné nebo problematické.

1.1 Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon)

Základním pramenem úpravy veřejného knihovnictví je knihovní zákon z roku 2001 ve znění pozdějších předpisů.

Filosofie zákona je zřejmá. Upravuje systém a druhy knihoven (§ 3 a § 9-13) a podmínky jejich provozování, definuje veřejné knihovnické a informační služby (§ 4), meziknihovní služby (§ 14) a práci s knihovním fondem (§§ 16-18), zřizuje evidenci knihoven (§§ 5 a 6) a zakládá podporu knihoven z veřejných rozpočtů (§ 15). Závěrem jsou upraveny sankce za porušení zákon (§§ 19-21) a společná, přechodná a závěrečná ustanovení.

1.1.1 Systém a druhy knihoven

Knihovní zákon definuje systém knihoven v § 3; tvoří jej knihovny zřízené Ministerstvem kultury ČR (Národní knihovna ČR, Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana a Moravská zemská knihovna v Brně), krajské knihovny (zřízené příslušným orgánem kraje), základní knihovny (zřízené příslušným orgánem obce či jiným subjektem) a specializované knihovny (tedy knihovny se specializovaným knihovním fondem určitého, zpravidla oborového, zaměření). Tyto knihovny a jejich činnost jsou zároveň popisovány v § 9-13 pod názvem Druhy knihoven. Proč byl zvolen zrovna tento systém, není zcela zřejmé; vodítko neposkytuje ani důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona⁴. Ministerstvo kultury ČR (dále jen MK) zřizuje i jiné významné knihovny, i když ne jako samostatné příspěvkové organizace (např. Knihovnu Národního muzea). Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana není natolik specifická, aby nemohla být zařazena v systému specializovaných

---

⁴ dostupná na adrese <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=782&ct1=0>

knihoven, Jihomoravský kraj nezřizuje žádnou krajskou knihovnu. Není ani přesné rozlišení základních knihoven se specializovaným knihovním fondem a specializovaných knihoven, kam byly zařazeny všechny ostatní významné knihovny a jejich sítě (knihovny Akademie věd, školní knihovny atd.). Celkově se ani o žádný „systém knihoven“ nejedná, mezi knihovnami není vztah nadřízenosti a podřízenosti, většina vztahů funguje na bázi dobrovolnosti a takto vytyčený systém nemá vlastně žádný smysl. V praxi je zcela jedno, kdo knihovnu zřizuje, zda se jedná o samostatnou (příspěvkovou) organizaci, nebo knihovna funguje jako součást jiné instituce, zákon pohlíží na všechny knihovny stejně, snad jediné „výsadní“ postavení má Národní knihovna ČR.

1.1.2 Služby poskytované knihovnami

Ustanovení § 4 vymezuje veřejné knihovnické a informační služby, tedy služby, které musí instituce poskytovat, aby mohla být považována za knihovnu dle knihovního zákona. Tyto služby rozděluje na ty, které je provozovatel knihovny povinen poskytovat *bezplatně* (§ 1 odst. 2) a služby poskytované *za úhradu skutečně vynaložených nákladů* (§ 4 odst. 4). Také stanoví, že provozovatel knihovny je oprávněn požadovat úhradu nákladů vynaložených na administrativní úkony spojené s evidencí uživatelů knihovny (§ 4 odst. 5).

Bezplatně poskytovanými službami se rozumí zpřístupňování knihovních dokumentů z vlastního knihovního fondu nebo prostřednictvím meziknihovní služby (zde je ovšem provozovatel oprávněn požadovat úhradu nákladů na dopravu dokumentu), dále poskytování ústních bibliografických rešerší a informací včetně informací z vnějších zdrojů, zejména informací ze státní správy a samosprávy⁵ a také umožnění přístupu k informacím na internetu, ke kterým má knihovna bezplatný přístup⁶.

---

⁵ Tato povinnost byla do knihovního zákona inkorporována v rámci realizace strategického dokumentu „státní informační politika“, schváleného 31. 5. 1999 usnesením vlády ČR č. 525, který rozpracovává cíle a priority při utváření informační společnosti. Dne 31. 5. 2000 byl pak usnesením vlády ČR č. 527 schválen Akční plán realizace státní informační politiky do konce roku 2002, kterým byla jako prioritní definována informační gramotnost občanů, a který stanovil program Veřejné informační služby knihoven s cílem inovovat veřejné informační služby na bázi informačních technologií s tím, že veřejné služby knihoven se mají orientovat na poskytování veřejně přístupných míst s kvalifikovanou obsluhou, která budou vybavena informačními technologiemi, s rovnými podmínkami přístupu k informačním zdrojům a sítím pro všechny skupiny občanů, a také mj. budou zpřístupňovat informace z veřejné správy ve smyslu zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Povinnost zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, zejména ze státní správy a samosprávy stanovené v knihovním zákoně je tak uvedením zmíněných usnesení „v život“. [SLUŠNÁ, Kateřina: Zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, zejména informací ze státní správy a samosprávy. In: Čtenář, 61 (2009), č. 4, s. 144]

⁶ Bezplatný v rámci Projektu internetizace knihoven – PIK. Jedná se o společný projekt Ministerstva kultury ČR a Ministerstva informatiky ČR (po jeho zrušení přešly kompetence na Ministerstvo vnitra ČR – *pozn. aut*),

Dále zákon definuje okruh služeb, které knihovny mohou zpoplatnit. Provozovatel knihovny může „za úhradu skutečně vynaložených nákladů“ poskytovat další služby spočívající zejména v umožnění přístupu k placeným informacím na internetu, v kulturní, výchovné a vzdělávací činnosti, ve vydávání tematických publikací, v poskytování reprografických služeb (včetně poskytnutí kopie knihovního dokumentu v rámci meziknihovnických služeb), v poskytování písemných bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší. Poskytování takových služeb musí být prováděno v souladu s vymezením a podmínkami knihovní licence podle § 37 autorského zákona.

I u zpoplatněných služeb však platí, že provozovatel knihovny je povinen zajistit rovný přístup všem bez rozdílu k veřejným knihovnickým a informačním službám a dalším službám poskytovaným knihovnou. Tato zásada nediskriminace by měla být zohledněna i při stanovení výše a diferenciací poplatků v širokých mezích stanovených zákonem tak, aby žádná skupina uživatelů nebyla v přístupu ke službám diskriminována či dokonce vyloučena. Za nedovolenou diskriminaci se obecně nepovažuje pozitivní diskriminace některých sociálně slabších skupin (studenti, důchodci), což bývá často promítnuto do redukované sazby registračních poplatků v knihovnách⁷.

Provozovatel knihovny je též oprávněn požadovat úhradu nákladů vynaložených na administrativní úkony spojené s evidencí uživatelů knihovny (§ 4 odst. 5). Bližší výklad zmíněného ustanovení opět neposkytuje ani důvodová zpráva k návrhu zákona. V důvodové zprávě je zmíněn tento problém na dvou místech, v části II. Odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy a pak v komentáři k § 4. V obou případech předkladatel zákona (MK) říká, že vybíráním poplatků za některé služby, resp. za administrativní úkony spojené s evidencí uživatelů není porušen princip bezplatného poskytování služeb knihovnami. Knihovní zákon stanoví, že náhrady a poplatky by měly být pouze do výše vložených nákladů, tzn., že knihovna nemá realizovat zisk⁸. Proto je vhodné provést kalkulace všech nákladů za placené služby, včetně registračních poplatků, aby knihovna byla schopna doložit, že skutečně kopíruje maximálně výši vložených nákladů. Výše náhrad a poplatků v jednotlivých knihovnách není stanovována centrálně na základě exekutivního rozhodnutí či pokynu, jejich

---

v jehož rámci byly knihovny připojovány k internetu a stát za tyto knihovny hradil telekomunikační poplatky. Bližší informace např.: http://knihovnam.nkp.cz/docs/Pardubice/ValaMI_CR.ppt#280.6.Etapy

⁷ KOUTNÁ, Petra: *Poplatky v knihovnách*. In: Čtenář, 61 (2009), č. 3, s. 107-108.

⁸ Knihovní zákon se nevztahuje na knihovny provozované na základě živnostenského oprávnění.

výše není stanovena ani právním předpisem. Ceník placených služeb a poplatků stanovuje provozovatel, a to v rámci knihovního řádu příslušné knihovny⁹.

Z dostupných zdrojů bylo zjištěno, že skutečně podrobnou kalkulaci svých nákladů a transparentní nastavení vybírání registračních poplatků provedly zejména největší knihovny v ČR, především Městská knihovna v Praze a Národní knihovna ČR. Tyto knihovny do svých nákladů zahrnuly mzdy pracovníků podílejících se na evidenci uživatelů a provozní náklady na 1m² objektu knihovny v konkrétním roce. Vedle toho místní, velko- i maloměstské nebo regionální knihovny začaly vybírat částky 100-200 Kč za jedno registrační období, pravděpodobně bez jakékoliv kalkulace nákladů.

1.1.3 Evidence knihoven

Knihovny, které splní podmínky provozování veřejných knihovnických a informačních služeb dle knihovního zákona může jejich provozovatel navrhnout k zápisu do evidence knihoven¹⁰ dle § 5, kterou vede MK. Zákon podrobně popisuje, jakým způsobem je tato evidence vedená a stanoví náležitosti návrhu na zápisu do evidence. MK takový návrh prověří a poskytuje-li knihovna způsobem zaručující rovný přístup všem k veřejným knihovnickým a informačním službám dle knihovního zákona, pak takovou knihovnu zapíše. Pouze evidované knihovny:

- mají možnost žádat dotaci z peněžních prostředků státního rozpočtu dle zákona č. 218/2000 Sb., rozpočtová pravidla, (§ 15 knihovního zákona)
- mohou při revizi knihovních fondů využít výjimky ze zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví (§ 16 knihovního zákona),
- spadají do systému meziknihovnických služeb (§ 14), které jsou v rámci systému poskytovány bezplatně a
- mají prostřednictvím Národní knihovny ČR sjednanou smlouvu s ochrannými autorskými organizacemi a nemusí tudíž samy hradit odměny za užití autorských děl dle autorského zákona (§ 9 knihovního zákona).

---

⁹ HEMOLA, Hanuš: Registrační poplatky v knihovnách a jejich možná kalkulace. In: Čtenář, **60** (2008), č. 6, s. 191-193.

¹⁰ přístupná na www stránkách Ministerstva kultury na adrese <http://www.mkcr.cz/images/knihovny/A.HTM> nebo zde <http://www.mkcr.cz/assets/literatura-a-knihovny/Evidovane-knihovny.xls>

Další podrobnosti o výše zmíněných bodech, tedy jaké konkrétní výhody a oprávnění přináší knihovnám jejich zapsání v evidenci knihoven popisují dále v kapitolách 1.2 a 3.1.

1.1.4 Knihovní fond

Knihovní fond je základním kamenem každé knihovny, bez uspořádaného souboru knihovních dokumentů nemá knihovna co nabízet. O knihovním fondu se knihovní zákon zmiňuje na několika místech. Jednak v úvodu, ve vymezení základních pojmů, kde definuje jak samotný knihovní fond (jako organizovaný, soustavně doplňovaný, zpracovávaný, ochraňovaný a uchovávaný soubor knihovních dokumentů), tak historický fond (takový, který se sestává z dokumentů vzniklých před rokem 1860 nebo jiných jedinečných a historicky hodnotných dokumentů) a také konzervační fond (sestavující se z dokumentů získaných prostřednictvím práva povinného výtisku). Zpřístupňování knihovního fondu je uváděno jako základní služba veřejné knihovny [§ 4 odst. 1 písm.a)]. Dále knihovní zákon poměrně podrobně popisuje evidenci a stanoví četnost revize knihovního fondu (§ 16) a způsob vyřazování knihovních dokumentů (§ 17) se zvláštním zřetelem k dokumentům z historických a konzervačních knihovních fondů a podmínky ochrany knihovního fondu (§ 18).

Revize knihovního fondu představuje nástroj kontroly porovnáním skutečného stavu knihovního fondu konkrétní veřejné knihovny se stavem evidovaným. Základní pomůckou revize je přírůstkový seznam. Revize se neřídí zákonem č. 563/1991 Sb., o účetnictví, protože knihovní fond představuje zvláštní druh hmotného majetku, o němž se neúčtuje. Hodnota knihovních fondů je obtížně vyčíslitelná. Lze sice stanovit pořizovací cenu knihovního dokumentu, jeho hodnota je však časově proměnlivá. Určitou výjimkou z hmotného majetku je knihovní fond i proto, že některé knihovní dokumenty mohou být půjčovány absenčně, tzn. mimo budovu knihovny a jsou v neustálém oběhu. Periodicita revizí stanovená zákonem představuje pro veřejné knihovny potřebnou výhodu, neboť podle zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, by musely provádět fyzickou inventuru hmotného majetku ve lhůtě, která nesmí překročit dva roky. Zákon stanoví periodicitu provádění revize v závislosti na velikosti knihovního fondu dané knihovny.

Knihovní fond veřejné knihovny je třeba průběžně aktualizovat, neboť v něm mají být obsaženy zejména knihovní dokumenty odpovídající zaměření konkrétní knihovny, multiplikáty mají být součástí knihovního fondu pouze v případě nejfrekventovanějších knihovních dokumentů (např. učebnice, slovníky). Knihovní fond má dále obsahovat knihovní

dokumenty v dobrém technickém stavu a aktuální dokumenty. Knihovní dokumenty, nesplňující výše uvedené podmínky, jsou z knihovního fondu vyřazovány. Výjimku z obecných podmínek vyřazování dokumentů z knihovního fondu tvoří případy konzervačního fondu a historického fondu. Z nich nelze vyřazovat žádné dokumenty. Smyslem konzervačního fondu je trvalé uchování všech dokumentů vycházejících na daném území. Tento fond je tvořen především dokumenty získanými na základě práva povinného výtisku. Historický fond obsahuje jedinečné a nenahraditelné dokumenty, nalézající se často v jediném exempláři, které je nutno uchovat jako součást národního bohatství. Ustanovení § 17 odst. 4 pamatuje i na případ, kdy dokumenty podléhají režimu jiného zákona a nelze je vyřazovat, jako jsou dokumenty, jejichž ochrana se řídí podle zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů, nebo dokumenty chráněné jako kulturní památka podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

Vyřazené dokumenty uvedené musí být nabídnuty ke koupi jiné veřejné knihovně, protože mohou přinést obohacení jejího knihovního fondu. Vyloučeny z této povinnosti jsou dokumenty, jejichž povaha vylučuje další využití, jako jsou opotřebované, neúplné nebo poškozené dokumenty.

Tyto činnosti jsou dále podrobně upraveny ve vyhlášce MK č. 88/2002 Sb. k provedení knihovního zákona, kterou dále rozebírám v kapitole 1.2.2.

1.1.5 Meziknihovní služby

Žádná knihovna nemůže mít ve svém fondu veškeré uživateli požadované dokumenty. Zprostředkování dokumentů z jiných knihoven se řeší prostřednictvím meziknihovních služeb, tedy souborem výpůjčních, informačních a reprografických služeb, které mezi sebou uskutečňují knihovny s cílem zpřístupnit svým uživatelům knihovní dokumenty bez ohledu na místo jejich uložení [§ 2 písm. d)].

Knihovní fond každé veřejné knihovny je limitován co do obsahu či rozsahu, ale účast v systému veřejných knihoven umožňuje konkrétní knihovně v rámci meziknihovních služeb uspokojit informační požadavky svých uživatelů. Meziknihovní služby jsou založeny na principu vzájemnosti, z něhož vyplývá pro veřejnou knihovnu povinnost poskytnout jiné veřejné knihovně pro jejího uživatele službu z vlastního knihovního fondu, je-li o to požádána. Stranami vztahu jsou tedy knihovny (knihovna žádající a dožádaná), a nikoliv uživatelé a

knihovna také nese odpovědnost za poškození nebo ztrátu zapůjčeného dokumentu (§ 14 odst. 3). Provozování meziknihovních služeb je zákonem stanovenou povinností knihoven, kdy § 14 ukládá, že knihovna, která ve svém fondu nemá požadovaný dokument, je povinna požádat provozovatele jiné knihovny o jeho zprostředkování a tato dožádaná knihovna je povinna požadovaný dokument zapůjčit, nebo poskytnout jeho kopii. Meziknihovní výpůjční a informační služby je knihovna povinna poskytovat bezplatně, za poskytnutí kopie dokumentu je knihovna oprávněna požadovat úhradu vynaložených nákladů. Stejně tak je provozovatel knihovny oprávněn požadovat úhradu nákladů na dopravu knihovního dokumentu (§ 4 odst. 4 a § 14 odst. 4).

K meziknihovním službám patří:

- meziknihovní informační služby – poskytnutí bibliograficko-lokačních informací (kde se požadovaný dokument nalézá),
- meziknihovní výpůjční služby – poskytnutí výpůjčky požadovaného dokumentu a
- meziknihovní reprografické služby (včetně přenosu dat) – poskytnutí kopie požadovaného dokumentu.

Pokud dožádaná veřejná knihovna dokument nevlastní, postoupí žádost k vyřízení jiné knihovně na základě teritoriálního principu a odborného profilu knihovního fondu.

Meziknihovní služby se provádějí jak v národním, tak v mezinárodním měřítku. Prokáže-li bibliograficko-lokační zjištění, že se zahraniční dokument nenachází ve fondech veřejných knihoven ČR, je možné o výpůjčku požádat v zahraničních knihovnách prostřednictvím mezinárodní meziknihovní výpůjční služby. V systému meziknihovní výpůjční služby má významné místo Národní knihovna ČR, která je národním centrem meziknihovních služeb. Je reprezentantem meziknihovních služeb vůči národním ústředím jiných států a vůči mezinárodním organizacím.

Každá veřejná knihovna musí evidovat svou činnost v oblasti meziknihovních služeb, tj. své žádosti o meziknihovní výpůjční služby i dokumenty, které sama ze svého knihovního fondu v rámci této služby půjčuje jiné veřejné knihovně. Podrobnosti stanoví vyhláška MK č. 88/2002 Sb.

1.1.6 Podpora knihoven

Činnost veřejných knihoven je v naprosté většině hrazena z veřejných prostředků. Zákon ani jiný předpis neurčuje jakým způsobem a v jaké výši mají být knihovny financovány, to je plně v kompetenci jejich provozovatelů. Existovaly sice určité tendence podrobně stanovit výši příspěvku zřizovatele knihovny např. v závislosti na počet „obhospodařovaných“ obyvatel, tyto standardy byly ovšem odmítnuty, především z důvodu, že zřizování veřejných knihoven je zejména záležitostí samosprávy a je jen na ní, jak a zda vůbec bude knihovnu zřizovat a financovat. Podporou knihoven, zmíněnou v § 15 knihovního zákona, se rozumí poskytování účelově určených dotací z peněžních prostředků státního rozpočtu. Zákon stanoví pouze okruhy činností a prioritní oblasti, na které je možné dotaci získat a ve všem ostatním odkazuje na podzákonný předpis, který podrobně rozebírám v kapitole 1.2.1.

1.1.7 Sankce

Knihovní zákon stanoví v § 19 sankce za porušení povinností a to konkrétně § 7 odst. 1, kdy je knihovna povinna písemně oznámit MK změnu údajů zapisovaných do evidence knihoven, dále za porušení povinností dle § 14 odst. 5, který stanoví, že knihovna je povinna vést evidenci poskytnutých meziknihovních služeb, § 16 odst. 1-4 (porušení povinností při evidenci a provádění revize knihovního fondu) a § 18 týkajícího se ochrany knihovního fondu. MK nejprve uloží poskytovateli knihovny, aby zjištěné nedostatky odstranil a poskytne přiměřenou lhůtu k nápravě. Teprve poté může uložit pokutu ve výši od 5 tis. Kč do 200 tis. Kč. Ještě vyšší pokutu (25 tis. Kč – 500 tis. Kč) může uložit v případě porušení povinností podle § 14 odst. 2 nebo 3 (nesplnění povinnosti při poskytování meziknihovních výpůjčních služeb) a dále při chybném postupu při vyřazování knihovních dokumentů dle § 17. Z dostupných zdrojů nebylo zjištěno, že by někdy byla taková pokuta ze strany MK knihovně uložena, ani že by vůbec kdy bylo zahájeno nějaké řízení v tomto smyslu.

1.1.8 Společná, přechodná a závěrečná ustanovení

V § 23 se vymezuje vztah knihovního zákona ke správnímu řádu, konkrétně tak, že se stanoví, že na rozhodování a vydávání osvědčení (o zápisu do evidence knihoven) se vztahuje správní řád.

Ke dni nabytí účinnosti knihovního zákona byla stávajícím knihovnám, které poskytovaly veřejné knihovnické a informační služby poskytnuta 12 měsíční lhůta přechodu do režimu nové právní úpravy. Do té doby se musely knihovny zapsat do nově vzniklé evidence knihoven. Další přechodné ustanovení poskytlo knihovnám lhůtu do 31. 12. 2004 k tomu, aby se stihly připojit k internetu. Tato lhůta byla později posunuta do 31. 12. 2007. Od té doby knihovna, která není připojena k internetu a neposkytuje tak veřejné knihovnické a informační služby dle § 4 odst. 1, písm. d) nemůže být knihovnou dle knihovního zákona.

Na závěr této kapitoly bych se ještě chtěla podrobněji věnovat otázce knihovních řádů, které vidím pro fungování konkrétní veřejné knihovny jako velmi podstatnou.

1.1.9 Knihovní řád

O knihovním řádu se knihovní zákon zmiňuje pouze v jediném ustanovení a to v § 4 odst. 7: „Provozovatel knihovny vydá knihovní řád, v němž stanoví podrobnosti poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb“. Z této jedné krátké věty vůbec neplyne, o jak důležitý dokument se jedná a jak velkou pozornost by knihovny měly věnovat jeho přípravě. Knihovní řád vidím jako smlouvu mezi knihovnou a uživatelem¹¹ - jeho ustanovení nemohou samozřejmě být v rozporu s knihovním zákonem, ale právě tím, jak upraví podrobnosti poskytování svých služeb se mohou knihovny vyhnout mnoha nepříjemnostem a nedorozuměním. Na webových stránkách Národní knihovny ČR je k dispozici Vzorový knihovní řád¹², kterým by se měly inspirovat všechny knihovny při vytváření vlastních dokumentů. V knihovním řádu lze upravit různé detaily, které se týkají konkrétní knihovny, např. služby poskytované nad rámec povinných služeb stanovených knihovním zákonem (donáškovou službu, reprografické služby, umožnění přístupu do databází atd.), podrobně upravit způsob registrace uživatelů (požadované údaje, možnost registrace elektronického uživatele apod.), výpůjční řád (počet půjčených svazků, výpůjční lhůty, prezenční/absenční půjčování), práva a povinnosti uživatelů knihovny/studovny, postihy za nedodržení knihovního řádu a další.

---

¹¹ Ve většině knihoven uživatelé při registraci podepisují, že se s knihovním řádem seznámili a zavazují se k jeho dodržování.

¹² http://knihovnam.nkp.cz/docs/VKR_def_1.rtf

V knihovním řádu může provozovatel knihovny též upravit oblasti, kterými bude regulovat chování návštěvníků knihovny, aniž by omezil jejich právo rovného přístupu ke knihovním službám. Zde mám na mysli např. právní zázemí knihovníka při jednání s tzv. „obtížnými“ uživateli knihovny (zapáchající uživatelé, bezdomovci, opilí, agresivní uživatelé, návštěvníci pod vlivem drog). Je to především knihovní řád, který by měl mimo jiné obsahovat základní zásady chování, zásady prevence vzniku škod na knihovním fondu, zásady ochrany nikým a ničím nerušeného výkonu práv uživatelů, kteří pravidla respektují. Zakotvením požadavků chování v prostorách knihovny, zákazu vstupu s určitými předměty, zákazu šíření hluku, zápachu apod. nedochází ze strany provozovatele knihovny k omezení rovného přístupu ke knihovním a informačním službám, ale pouze ke stanovení rovných a pro všechny platných podmínek, za nichž lze tento přístup realizovat tak, jak předpokládá knihovní zákon. Vždy je potřeba mít na zřeteli nutnost přiměřenosti stanovených omezení tak, aby nebyla diskriminována určitá skupina potenciálních návštěvníků. Nelze proto stanovit možnost zamezení přístupu určitým skupinám obyvatel, ale je možné vydat pravidlo, kterým se *všichni* návštěvníci musí řídit a které lze odůvodněně požadovat s ohledem na bezpečnost, provozní podmínky, zachování pořádku, předcházení vzniku škod a zájmy ostatních uživatelů. Obecně lze uvést, že základní pravidla, v nichž může knihovník hledat oporu, jsou stanovena v knihovním řádu či dalších řádech, vydávaných provozovatelem knihovny. Tyto předpisy stanoví pravidla chování a podmínky vstupu do prostor knihovny a jsou pro návštěvníky závazná. V případě jejich porušení má knihovník právo návštěvníka vykázat, ev. nepustit jej do prostor knihovny¹³.

---

¹³ KOUTNÁ, Petra: Zákoník je také kniha. In: Čtenář, 60 (2008), č. 3, s. 90-91.

1.2 Podzákonné právní předpisy

Knihovní zákon je proveden dvěma podzákonnými normami a to: nařízením vlády č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla pro poskytování dotací knihovnám a vyhláškou Ministerstva kultury č. 88/2002 Sb. k provedení knihovního zákona.

1.2.1 Nařízení vlády č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla pro poskytování dotací knihovnám

Filosofie zákona i prováděcího předpisu je zřejmá. Bude-li veřejná knihovna konat to, co po ní zákon požaduje – tedy řádně poskytovat veřejné knihovnické a informační služby – stát ji podpoří a umožní jí získat finanční prostředky na zlepšení vybavení a služeb¹⁴. Dle § 15 knihovního zákona mohou být veřejným knihovnám poskytnuty dotace z peněžních prostředků státního (příp. krajského) rozpočtu. Zákon stanoví formou příkladného výčtu, na jaké oblasti činnosti knihoven mohou být finanční prostředky poskytnuty (např. zajištění výkonu regionálních funkcí, zavádění nových technologií, doplňování knihovního fondu, zabezpečení vzdělávání knihovníků atd.). Nařízením vlády č. 288/2002 Sb. jsou stanovena podrobná pravidla poskytování dotací, zejména podmínky vyhlásování výběrových dotačních řízení, způsob posuzování projektů, výše dotace a lhůty. Dotaci lze poskytnout pouze provozovateli knihovny zapsané do evidence knihoven a to maximálně do výše 70% rozpočtovaných nákladů na realizaci projektu.

Zvláštní podmínky stanoví zákon pro poskytování dotací na zajištění výkonu regionálních funkcí¹⁵ (§ 16-19). Tuto dotaci lze poskytnout pouze provozovateli krajské knihovny nebo vybrané základní knihovny, na kterou byl výkon regionálních funkcí smluvně přenesen. Při rozhodování o výši přidělené dotace nehraje roli kvalita projektu, ale počet obyvatel příslušného kraje a počet základních knihoven v obhospodařovaném kraji.

---

¹⁴ Tato podpora není nikterak zanedbatelná. Ročně jsou v rámci programů administrovaných Ministerstvem kultury ČR (program Veřejné informační služby knihoven – VISK a Knihovna 21. století) rozděleny desítky milionů Kč, další prostředky mohou knihovny získat z programů Ministerstva školství, mládeže tělovýchovy – Informační zdroje pro vědu, výzkum a inovace. Díky těmto programům byly téměř všechny knihovny v ČR napojeny na Internet a vybaveny výpočetní technikou, stát se podílí na hrazení poplatků spojených s užíváním telekomunikačních sítí, dotuje nákup knihovního fondu v rámci programu Regionální funkce knihoven, spolufinancuje digitalizaci knihovních dokumentů, finančně se podílí na zkvalitňování vzdělání knihovníků atd. Systém podpor a dotací je natolik propracovaný a propojený, že téměř neexistuje oblast veřejného knihovnictví, která by nebyla takto finančně podporována.

¹⁵ **Pozn.:** podrobný výklad termínu „regionální funkce“ přináším v kapitole 1.3.1

Nařízení vlády je poměrně striktní a velmi podrobný předpis, což by mohlo být někdy i na škodu. Např. § 6 stanoví, že rozhodnutí o poskytnutí dotace vydá MK do 30. 4. kalendářního roku, v němž má být dotace poskytnuta. Nijak ovšem neřeší např. případ rozpočtového provizoria, kdy by nemusely být finanční prostředky do stanoveného termínu včas rozděleny a nebylo by tudíž možné takové rozhodnutí vydat. Znamenalo by to, že finanční prostředky na podporu činnosti veřejných knihoven by byly pro daný rok ztraceny?

1.2.2 Vyhláška Ministerstva kultury č. 88/2002 Sb. k provedení knihovního zákona

Tato vyhláška upravuje podrobnosti meziknihovních služeb (§ 14 knihovního zákona), evidence knihovního fondu (§ 16 knihovního zákona) a stanoví náležitosti zápisu o výsledku revize knihovního fondu (§ 16 knihovního zákona).

V § 2 jsou stanoveny náležitosti žádosti o zprostředkování knihovního dokumentu a § 3 určuje veřejné knihovny, které jsou povinny zprostředkovat mezinárodní meziknihovní služby v ČR. Jedná se o největší knihovny v ČR, které jsou pro spolupráci se zahraničím nejlépe vybaveny (Národní knihovna ČR, Státní technická knihovna¹⁶, Knihovna Akademie věd ČR, Vědecká knihovna v Olomouci a Národní lékařská knihovna).

Evidence knihovního fondu je základní nástroj přehledu o rozsahu a pořizovací ceně knihovního fondu jednotlivé veřejné knihovny. Zákon nepředepisuje formu této evidence, (na rozdíl od předchozí právní úpravy připouští i formu elektronickou či mikrografickou), ale musí být dodržena nezaměnitelnost a nezměnitelnost údajů. Evidence bývá obvykle vedena ve formě přírůstkového a úbytkového seznamu. Vyhláška stanoví podrobnosti o vedení evidence knihovního fondu, tedy to, jaké údaje se do zmíněných seznamů zapisují - § 5 a 6.

Oblast revize knihovního fondu je podrobně upravena přímo v knihovním zákonu. Vyhláška stanoví v § 7 pouze náležitosti zápisu o výsledku revize knihovního fondu.

1.2.3 Nařízení vlády č. 5/2003 Sb., o oceněních v oblasti kultury

Pro úplnost uvádím ještě jeden podzákoný právní předpis, a to nařízení vlády č. 5/2003 Sb., o oceněních v oblasti kultury. Toto nařízení umožňuje v § 15 Ministerstvu

---

¹⁶ Pozn.: dnes Národní technická knihovna

kultury udělovat cenu Knihovna roku. Tato cena se uděluje k ohodnocení dlouhodobých zásluh o rozvoj knihovny v obcích nebo mimořádného přínosu k rozvoji veřejných knihovnických a informačních služeb v kategoriích základní knihovna (určené pro knihovny v těch nejmenších obcích vedené především dobrovolnými knihovníky – neprofesionály) a významný počín v oblasti poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb. Cenu tvoří diplom a peněžní ocenění ve výši 50 tis. Kč pro každou kategorii. Tímto oceněním dává stát najevo, že mu na veřejných knihovnách a práci knihovníků záleží, váží si jich a dokáže je ocenit stejně, jako mediálně mnohem vděčnější umělce z oblasti divadla, hudby a výtvarného umění.

1.3 Metodické pokyny

Ke knihovnímu zákonu vydalo Ministerstvo kultury dva metodické pokyny – Metodický pokyn MK k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území ČR ze dne 12. 1. 2005 a Metodický pokyn MK k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území ČR ze dne 31. 3. 2005. Nejedná se sice o právní předpisy, ale knihovny se jimi zpravidla řídí, na základě těchto pokynů jim jsou přidělovány finanční prostředky a též představují určitý nástroj pro jednání s jejich provozovateli.

1.3.1 Metodický pokyn MK k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území ČR

Regionálními funkcemi jsou podle § 2 písm. h) knihovního zákona „funkce, v jejichž rámci krajská knihovna a další jí pověřené knihovny poskytují základním knihovnám v kraji především poradenské, vzdělávací a koordinační služby, budují výměnné fondy a zapůjčují výměnné soubory knihovních dokumentů a vykonávají další nezbytné činnosti napomáhající rozvoji knihoven a jejich veřejných knihovnických a informačních služeb“. Regionální funkce zaručují občanům dostupnost veřejných knihovnických a informačních služeb ve všech místech ČR a přispívají k vyrovnání rozdílů v kvalitě těchto služeb obyvatelům malých měst a obcí. Proto je nutné, aby byl jejich výkon celostátně koordinován. Koordinátorem je v souladu s § 9 odst. 2 písm. g) knihovního zákona Národní knihovna ČR a v jednotlivých krajích příslušná krajská knihovna (§ 11 odst. 3 a 4 knihovního zákona). Metodický pokyn stanoví cíle regionálních funkcí, kritéria pro výběr knihovny pověřené jejich výkonem, zásady pro rozdělení finančních prostředků na jejich výkon, standardy výkonu a financování, výkaz výkonu a financování a zprávu o výkonu regionálních funkcí. Asi nejznámějším produktem tohoto systému jsou tzv. „výměnné fondy“ – tedy soubory knihovních dokumentů, které zakoupí a zpracují knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí a poté zapůjčí do knihovny v malé obci. Po určité době je tento soubor přesunut do další malé knihovny a knihovna získá na určitou dobu další novou literaturu. Tak nejsou obyvatelé ani těch nejmenších obcí odkázáni na omezené zdroje, kterými knihovny disponují, ale mají stálý přísun nových dokumentů a alespoň částečně se tak naplňuje proklamovaný rovný přístup všem bez rozdílu k veřejným knihovnickým a informačním službám.

1.3.2 Metodický pokyn MK k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území ČR

Tento metodický pokyn stanovuje základní kvantitativní a kvalitativní podmínky pro poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb pro knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi a kraji¹⁷. Cílem standardu je zlepšení dostupnosti a kvality služeb knihoven jejich uživatelům. Knihovny jsou rozděleny do kategorií podle počtu obyvatel obce. Standardizován je rozsah týdenní provozní doby knihovny pro veřejnost, výdaj na nákup knihovního fondu a dalších informačních zdrojů (částka v Kč/1 obyvatele), počet knihovních jednotek doplněných do knihovního fondu za jeden kalendářní rok, počet studijních míst, kde mohou uživatelé pracovat s knihovními dokumenty a informačními zdroji a počet veřejně přístupných stanic připojených k internetu. Plnění standardů se každoročně vyhodnocuje na základě statistického výkazu pro veřejné knihovny.

Tyto standardy, ačkoliv nejsou nijak právně závazné, umožňují situaci a výkon jednotlivých knihoven exaktně porovnat, zlepšit nedostatky a vyrovnat výrazné výkyvy a v neposlední řadě představují poměrně účinný nástroj při jednání knihoven s jejich provozovateli (především obcemi, které je zřizují a financují) ohledně zlepšení podmínek a finanční situace.

---

¹⁷ Ostatní knihovny, např. vysokoškolské, akademické, lékařské, muzejní atd. mají specializovaný charakter a jsou primárně určeny vymezenému okruhu uživatelů a nelze je tedy strukturovat podle počtu obyvatel a z hlediska celkové koncepce je není účelné standardizovat. Pro specifikaci dostupnosti služeb těchto knihoven je postačující uplatnění hlavního principu knihovního zákona, tedy poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu.

Kapitola 2

V této kapitole¹⁸ přináším přehled předpisů, ať již mezinárodních adaptovaných či jiným způsobem zakomponovaných do českého právního řádu, tak též domácích zákonů, které se nějakým způsobem dotýkají oblasti veřejného knihovnictví. Zároveň jsem zařadila i nejvýznamnější mezinárodní dokumenty, které sice nejsou právně závazné, ale česká právní úprava z nich vychází a prostřednictvím ní se realizují a zohledňují.

2. 1 Mezinárodní dokumenty, smlouvy a dohody

Knihovní zákonodárství nebylo vytvořeno ve vzduchoprázdnu. ČR je signatářem mnoha mezinárodních úmluv a paktů a též se účastní na přípravě doporučení a manifestů různých mezinárodních organizací, jejichž ustanovení se odráží v platné právní úpravě a specifickým způsobem je naplňují.

Oblasti veřejného knihovnictví se dotýká **Dohoda o dovozu vzdělávacích, vědeckých a kulturních materiálů** (Florentská dohoda – publikována ve Sbírce zákonů pod č. 102/1998 Sb.), jejíž snahou je odstranit hospodářská omezení, bránící výměně idejí a znalostí, jíž se smluvní státy zavazují podporovat všemi prostředky volný oběh vzdělávacích, vědeckých a kulturních materiálů a zrušit nebo omezit omezení uvalená na tento svobodný oběh (čl. IV) a vydat licence nezbytné pro dovoz mimo jiné knih a publikací určených pro veřejné knihovny a pro knihovny veřejných, vzdělávacích, výzkumných nebo kulturních institucí (čl. II, písm. a).

Na Florentskou dohodu navazuje **Protokol k Dohodě o dovozu vzdělávacích, vědeckých a kulturních materiálů** (publikován ve Sbírce zákonů pod č. 103/1998 Sb.) aktualizující způsoby a prostředky přenášení informací a znalostí, vyvolané technickým pokrokem. Smluvní státy se zavazují rozšířit osvobození od cel a jiných dávek vybíraných při dovozu na materiály, uvedené v přílohách tohoto protokolu (čl. I) a rozšířit vydávání licencí pro dovoz mj. knih a publikací určených pro veřejné knihovny (čl. IV).

Dalšími souvisejícími předpisy jsou **Úmluva o mezinárodní výměně publikací** a **Úmluva o výměně oficiálních publikací a vládních dokumentů mezi státy** (publikována ve

---

¹⁸ Kapitola je zpracována s použitím důvodové zprávy ke knihovnímu zákonu a informací na stránkách Národní knihovny ČR <http://knihovnam.nkp.cz/>

Sbírce zákonů pod č. 12/1965 Sb.), v nichž se smluvní státy zavazují podporovat výměnu publikací jak mezi vládními orgány, tak i mezi nevládními institucemi výchovnými, vědeckými, technickými nebo osvětovými, pokud tato výměna neslouží výdělečným cílům. Smluvní státy se v nich zavazují zajistit co nejpříznivější dopravní podmínky a osvobodit orgány pověřené výměnou od placení vývozních i dovozních poplatků za materiály, vyměňované na základě těchto úmluv.

Významným mezinárodním materiálem, dotýkajícím se výslovně poslání knihoven je **Manifest UNESCO o veřejných knihovnách** z roku 1994, který deklaruje nutnost svobodného a neomezeného přístupu k vědomostem, myšlenkám, kultuře a informacím. Veřejná knihovna je tu chápána jako brána do světa vědomostí. Služby veřejné knihovny mají být poskytovány všem bez rozdílu, nezávisle na věku, rasovém původu, pohlaví, víře, národnosti, jazyce nebo sociálním postavení. Knihovní fondy musí obsahovat jak tradiční materiály, tak všechny druhy moderních informačních médií a technologií. Dokument stanoví, že služby veřejných knihoven musí být v zásadě bezplatné. Činnost knihoven musí být součástí dlouhodobých programů týkajících se kultury, zpřístupňování informací, gramotnosti a vzdělávání. Manifest se dotýká i organizace provozu veřejné knihovny, kdy stanoví, že služby veřejné knihovny musí být fyzicky dostupné kterémukoli občanovi obce, což předpokládá dobré umístění budovy, vybavení vhodnou technikou a vymezení výpůjční doby výhodné pro uživatele.

V roce 1998 přijal Evropský parlament **Zprávu o Zelené knize o roli knihoven v moderním světě**¹⁹. Materiál upozorňuje Evropskou komisi a členské státy Evropské unie na nutnost podpory knihoven jako jednoho z nejdůležitějších systémů zpřístupňování vědomostí, kdy jsou informace nejdůležitější užitnou hodnotou v informační společnosti. Rezoluce o roli knihoven mimo jiné doporučuje zahrnout knihovny do všech strategií, přijmout opatření, která umožní knihovnám hrát aktivní roli při poskytování přístupu k informacím, poskytnout prostředky na financování programů digitalizace a ochrany dokumentů pro uchování kulturního dědictví budoucím generacím, poskytnout knihovnám moderní vybavení, zvláště pak internetové spojení a odpovídající finanční zajištění, zabezpečit základní služby knihoven apod. Oceňuje se funkčnost knihoven kooperujících v sítích, které zajišťují uživatelům získání informací či dokumentů z jiné knihovny, není-li to k dispozici v jejich knihovně. Zmíněna je i souvislost knihoven s ekonomikou, kdy knihovnické činnosti a služby vyvolávají požadavek

---

¹⁹ český překlad dostupný na: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/Rezoluce_oroli.htm

na digitalizaci katalogů a dokumentů, na výrobu knihovnických systémů, zabezpečení fondů, dlouhodobé uchování fondů, a tím i spolupráci se specializovanými firmami.

V roce 1999 zveřejnil Výbor pro kulturní spolupráci Rady Evropy **Návrh doporučení pro knihovnickou legislativu v Evropě**²⁰. Tento dokument chápe knihovny jako základní hybnou sílu zprostředkování informací a ochrany kulturního dědictví a požaduje přijetí evropské právní úpravy pro oblast knihovnictví. Tato úprava má garantovat poskytování služeb knihoven občanům bez jakéhokoli omezení, bezplatně a rovnoprávně, nezávisle na finančních možnostech uživatelů. Veřejné knihovny mají sloužit uživatelům nabídkou širokého spektra médií, naopak národní knihovny a knihovny s archivními (konzervačními) funkcemi jsou povinny uchovat co největší rozsah dokumentů a informačních zdrojů pro budoucí generace. Objevuje se požadavek na výhodné umístění servisních míst knihoven, tak aby byla přístupná všem a byla vybavena zařízením umožňujícím uspokojování uživatelských potřeb zdravotně postižených občanů. Knihovny by měly zajišťovat přístup k materiálům, které nejsou součástí vlastního knihovního fondu prostřednictvím meziknihovnických služeb a měly by plně využít potenciál informačních sítí a v zájmu uživatelů usilovat o elektronický přístup k informačním zdrojům a zajistit proto veřejná přístupová místa. Objevuje se tu zvláštní povinnost pro vlády umožnit přístup k informacím vyplývajícím z činnosti státní správy.

***Pozn.:** Veřejné knihovnictví svou problematikou nepatří mezi prioritní oblasti aproximace práva uvedené v čl. 70 Evropské dohody o přidružení a svou problematikou nepatří ani mezi priority doporučené v Bílé knize, tudíž je státům EU ponechána značná volnost, jak a zda vůbec tuto oblast právně upraví.*

---

²⁰ např. zde: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/dopor_re.htm

2.2 Národní právní předpisy

Oblasti knihoven se dále dotýkají tyto právní předpisy:

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, který definuje základní pojmy v oboru památkové péče, upravuje zvláštní režim nakládání s kulturními památkami, včetně podmínek jejich vývozu a stanoví práva a povinnosti vlastníků kulturních památek a orgánů státní správy. Součástí knihovního fondu mohou být dokumenty podléhající režimu ochrany a nakládání podle zákona o státní památkové péči. Režimu ochrany těchto dokumentů se knihovní zákon nedotýká.

Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů, kterým se stanoví podmínky ochrany sbírek muzejní povahy, uchovávaných zejména v muzeích a galeriích, podmínky a způsob vedení evidence sbírek muzejní povahy, dále práva a povinnosti vlastníků sbírek muzejní povahy a režim vývozu. Zvláštní typ knihovního fondu představuje historický knihovní fond, který pro svou mimořádnou kulturně historickou hodnotu vyžaduje zvláštní ochranu a péči. V některých případech jsou jeho součástí sbírky, které jsou podřízeny režimu zákona o ochraně sbírek muzejní povahy. Knihovním zákonem není dotčen ani tento režim ochrany.

Zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, ve znění zákona č. 122/2000 Sb., který k vývozu předmětů kulturní hodnoty vyžaduje vydání osvědčení, že tyto předměty nejsou zapsanou kulturní památkou podle zákona č. 20/1987 Sb. Za předměty kulturní hodnoty jsou podle tohoto zákona považovány přírodniny nebo lidské výtvořiny nebo jejich soubory, které jsou významné pro historii, literaturu, umění nebo vědu a splňují kritéria obsažená v příloze zákona. Osvědčení vydávají na základě žádosti muzea, archivy, knihovny a organizace památkové péče, pověřené MK. Zákon dává zároveň možnost předmětů kulturní hodnoty, pro něž je žádáno osvědčení, za kulturní památku prohlásit.

Zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění zákona č. 356/1999 Sb., na základě kterého je zajišťován sběr statistických dat m.j. o stavu veřejných knihoven. Zákon ukládá zpravodajským jednotkám, jimiž jsou též knihovny, u statistických zjišťování zpravodajskou povinnost.

Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, ve znění zákona č. 243/2010 Sb., který upravuje výběr, evidenci a ochranu archiválií, zavádí soustavu archivů a určuje

působnost Ministerstva vnitra v oblasti archivnictví. Některé dokumenty uložené v knihovnách jsou považovány za archiválie podle tohoto zákona a knihovny proto musí spolupracovat s archivy při jejich výběru.

Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých zákonů (tiskový zákon), ve znění zákonů č. 302/2000 Sb. a 320/2002 Sb., upravující některé práva a povinnosti vydavatelů a dalších fyzických a právnických osob v souvislosti s vydáváním periodického tisku a vyhláška MK č. 52/2000 Sb., kterou se určuje regionální příslušnost příjemců regionálního povinného výtisku periodického tisku. Za účelem vytváření maximálně úplné konzervační sbírky národní produkce periodického tisku a jejího bibliografického zpracování se v ustanovení § 9 zákona ukládá vydavatelům periodického tisku odvádět povinné výtisky určeným knihovnám. Krajské a další významné knihovny udržují dlouhodobě archivy periodik regionálního a místního významu.

Zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, ve znění zákona č. 320/2002 Sb., který upravuje vztahy související s vydáváním a šířením neperiodických publikací, zejména shrnuje znaky neperiodické publikace, stanoví údaje, které musí neperiodická publikace obsahovat a stanoví práva, povinnosti a odpovědnost nejen vydavatelů, ale i dalších osob, které se podílejí na veřejném šíření neperiodických publikací a vyhláška č. 252/1995 Sb., kterou se provádí některá ustanovení tohoto zákona. S cílem pokrýt konzervační a bibliografickou funkci povinného výtisku je v zákoně upravena povinnost vydavatele bezplatně na svůj náklad odevzdat z každého vydání neperiodické publikace stanovený počet výtisků určeným příjemcům (knihovnám).

Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), který upravuje vztahy vznikající v souvislosti s vytvořením a společenským uplatněním literárních, vědeckých a uměleckých děl. Většina činností veřejných knihoven souvisí s užitím předmětů ochrany podle autorského zákona. Mezi užití děl jejich šířením patří také šíření díla půjčováním jeho rozmnoženin (např. periodického tisku a neperiodických publikací) knihovnami.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, který upravuje ochranu osobních údajů o fyzických osobách, práva a povinnosti při zpracování těchto údajů a stanoví podmínky, za nichž se uskutečňuje jejich předání do jiných států. Při zpracování osobních údajů jsou knihovny podřízeny režimu tohoto zákona.

Kapitola 3

V této kapitole jsou podrobněji rozebrány některé právní instituty, které blíže souvisí s veřejným knihovnictvím.

3.1 Autorskoprávní aspekty knihovnických služeb

Činnost veřejných knihoven, tedy půjčování (zpřístupňování) knihovních dokumentů se může jevit v rozporu s tím, o co usilují kolektivní správci autorských práv – tzn. chránit duševní vlastnictví a práva autorů a zabezpečit tvůrcům co nejlepší ohodnocení jejich práce. Naproti tomu knihovní zákon vychází z principu práva na svobodný a rovný přístup k informacím (zprostředkovaných veřejnými knihovnami), který je dále posílen skutečností, že vybrané služby jsou poskytovány zdarma, aby bylo vyloučeno limitování jejich dostupnosti. Jedná se o klasický střet dvou práv – práva na svobodný přístup k informacím a práva k výsledkům duševní činnosti. Tento střet je řešen jak v knihovním zákoně [§ 9 odst. 2 písm. f)], tak v zákoně č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), zejména v § 37 týkajícího se nevýdělečných zařízení, která poskytují službu veřejnosti a vybírají jen poplatky ve výši nákladů nezbytně vynaložených na tuto činnost. Vynětí těchto zařízení z povinnosti platit odměny autorům z titulu půjčování odpovídá kulturním a politickým zájmům státu v oblasti vzdělávání, vědy a kultury.

Stávající autorskoprávní úprava obsažená v autorském zákonu umožňuje knihovnám celou řadu činností vedoucích ke zprostředkování jejich fondů a v nich obsažených dokumentů uživatelům. Klíčová ustanovení jsou uvedena v § 37 Knihovní licence²¹.

3.1.1 Knihovní licence

Usnesení § 37 autorského zákona upravující knihovní licenci stanoví, že do práva autorského nezasahuje knihovna²² (dle knihovního zákona), která zhotoví rozmnoženinu díla

---

²¹ **Pozn.:** Ze všech zákonných licencí na jakékoli půjčování jsou vyňaty databáze. Ze všech zákonných licencí na jakékoli užití vůbec jsou pak vyňaty počítačové programy, představují-li podstatnou součást předmětu užití. Přípustné je ovšem absenční půjčování takového (digitálního) dokumentu, kde obsah představuje text či statický obraz a počítačový program je na něm umístěn výlučně jako nástroj umožňující smyslové vnímání uvedeného obsahu (jinak řečeno, počítačový program je tedy pouze součástí komunikačního kanálu – § 66 odst. 3).

²² Autorský zákon přiznává stejná práva též archivům, muzeím, galeriím, školám, vysokých školám a jiným nevýdělečným školským a vzdělávacím zařízením.

pro své archivní a konzervační potřeby, zhotoví rozmnoženinu poškozeného nebo ztraceného díla (pokud takové dílo nelze získat jinak), zpřístupňuje dílo ze svých sbírek, jehož užití není předmětem prodejních nebo licenčních podmínek a půjčuje originály nebo rozmnoženiny vysokoškolských kvalifikačních prací na místě samém a to výhradně pro účely výzkumu nebo soukromého studia. Do práva autorského dále nezasahuje osoba (tedy veřejná knihovna), která půjčuje originály nebo rozmnoženiny vydaných děl, je-li zaplacená odměna příslušící autorům děl. Dále § 9 knihovního zákona stanoví, že Národní knihovna ČR zastupuje knihovny při jednání s kolektivními správci autorských práv ve věci úhrady odměn za užití předmětů ochrany podle zvláštního právního předpisu a provádí úhradu odměn za jejich půjčování. Tato odměna ve výši 200 tis. Kč se hradí z rozpočtu Národní knihovny ČR²³.

Výše uvedené řádky se vztahují na klasické dokumenty na papírových nosičích. Půjčování dokumentů zvukových a zvukově obrazových je dále zpracováno v kapitole 3.1.6. Nejprve blíže pojednám o jednotlivých aspektech činnosti knihoven ve vztahu k autorskému právu a zákonu.²⁴

3.1.2 Absenční půjčování

Půjčování děl nebylo dlouhá desetiletí, resp. celá staletí, autorskoprávně upravováno. A to nejen na našem území, ale i jinde; v USA k takové úpravě ve vztahu k tradičním tištěným dokumentům nepovažovali za nutné přikročit dosud. Dokonce, když se po druhé světové válce v severských zemích postupně zaváděla úhrada za půjčování děl v knihovnách, nedělo se tak ve vazbě na autorské právo. Poprvé se tak stalo až v Německu v roce 1972, kdy byla platnost zákonné licence pro úplatné půjčování a pronájem rozšířena i na půjčování bezúplatné.

V ČR se půjčování poprvé stalo předmětem autorskoprávní úpravy až v roce 1996²⁵.

Platný autorský zákon nezná pojem „absenční půjčování“ – jeho vymezení, pro knihovny tak potřebné, vyplývá ze zvláštních podmínek stanovených pro „půjčování na místě

---

²³ S částkou 200 tis. Kč bylo kalkulováno při schvalování knihovního zákona v roce 2001. V současné době činí odměna autorským svazům již miliony Kč a výpočet přesné částky probíhá dle zákonem stanoveného sazebníku – viz dále.

²⁴ Následující část (především body 3.1.2-3.1.5 a 3.1.7) je zpracována dle článku MATUŠÍK, Zdeněk: K některým autorskoprávními otázkám činnosti knihoven v současnosti. *Knihovna plus* [online]. (2010), č. 1, dostupného na <http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus101/matus.htm>

²⁵ Zákon č. 35/1965 Sb., o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon) ve znění novely č. 86/1996 Sb., zejména ustanovení § 15 odst. 3 písm. b), § 22 odst. 2 a § 26a odst. 1 a 3

samém“ (tj. prezenční půjčování), jehož pojem novela autorského zákona z roku 2006 poprvé zavedla.

Za díla vypůjčená mimo knihovnu stanovuje zákon odměnu, a to ve výši Kč 0,50 za výpůjčku²⁶, kterou vyplácí stát kolektivnímu správci prostřednictvím Národní knihovny ČR²⁷. Vynětím školských, vysokoškolských a dalších jmenovitě uvedených knihoven je platba této úhrady reálně omezena zejména na veřejné knihovny. Takové omezení není ani v členských státech Evropské unie něčím výjimečným, evropské zákonodárství je umožňuje.

Pro stanovení celkového objemu odměny jsou knihovny povinny na výzvu kolektivního správce poskytnout jednak údaje o počtu uskutečněných výpůjček, jednak údaje potřebné pro rozúčtování oprávněným osobám (§ 37 odst. 5). Zatímco první povinnost se plní souhrnně za knihovny zapojené do systému sběru statistických dat Ministerstva kultury (konkrétně Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu) centrálně, resp. cestou individuálního hlášení knihoven, druhá povinnost je realizována na základě dohody kolektivního správce (DILIA), Národní knihovny ČR a firmy LANius, resp. Sdružení uživatelů systému LANius a Clavius cestou výběru vzorku ze zapojených veřejných knihoven (užívajících automatizovaný knihovní systém Clavius).

3.1.3 Prezenční půjčování

Jak již bylo uvedeno, (knihovnický) pojem „prezenční půjčování“ byl – byť pod jiným pojmenováním (jako „půjčování na místě samém“) – do autorského práva zaveden až novelou autorského zákona z roku 2006.

Stávající úprava prezenčního půjčování umožňuje alespoň poněkud rozšířit okruh zpřístupňovaných obsahů, a to o zvukové a audiovizuální dokumenty, nejsou-li předmětem adresné smluvní licence. V knihovnách je tak na jejich zařízeních možné zpřístupňovat nejen uvedené dokumenty získané v běžném prodeji, ale i takové, které se rozšiřují nekomerčně (a jsou uloženy ve fondu knihovny).

Za prezenční půjčování odměna nositeli práv nenáleží (§ 37 odst. 2).

---

²⁶ Příloha k autorskému zákonu „Sazebník odměn při opětném prodeji originálu díla uměleckého, v souvislosti s rozmnožováním díla pro osobní potřebu a v souvislosti s půjčováním děl“ – bod 10

²⁷ dtto – bod 9

Významným momentem v platném znění autorského zákona je oprávnění, aby knihovny (a školy) mohly s plnou právní jistotou zpřístupňovat takové dokumenty, jakými jsou disertační, habilitační, rigorózní a diplomové práce²⁸.

3.1.4 Digitální knihovna

Pokud se dnes v knihovnictví, ale i širší veřejnosti hovoří o digitální knihovně, pak se má nejčastěji na mysli problematika vytváření sbírky digitalizovaných dokumentů a jejich zpřístupňování pokud možno z místa volby a v reálném čase z hlediska potřeb uživatelů.

Na vytváření těchto sbírek se vynakládají rozsáhlé veřejné prostředky jak ze státního rozpočtu ČR²⁹, tak z rozpočtu Evropské unie³⁰ a opomenout nelze ani podíl soukromých korporací³¹.

K naplnění poslání veřejné služby jsou knihovny nadány významnými oprávněními při nakládání s díly, u nichž majetková autorská práva trvají.

Otázka zajištění ochrany a přístupu zde vystupuje jako dvojjediná: intenzivní používání dokumentů je dovedlo na hranici zachování fyzické existence (nejvýznamněji se tento problém projevuje u novin a periodik 19. a 20. století), a převedení obsahu do náhradního formátu zajistí jak jeho uchování do budoucna, tak jeho aktuální zpřístupňování, případně i v širokém měřítku.

Knihovny jsou v této souvislosti oprávněny [§ 37 odst. 1 písm. c)] zpřístupňovat svým jednotlivým uživatelům – fyzickým osobám pro účely vědeckého výzkumu a soukromého studia – kopie dokumentů, jež oprávněně získaly do svého fondu. Za tím účelem mohou také zhotovit potřebnou digitální kopii. Jako v dalších případech se tato oprávnění nevztahují na

---

²⁸ zákon č. 111/1998 Sb o vysokých školách ve znění zákona č. 362/2003 Sb. uložil v § 47b vysoké škole prostřednictvím databáze nevýdělečně zveřejňovat závěrečné práce, u nichž proběhla obhajoba (včetně posudků a výsledků obhajoby), s tím, že způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis školy. Krajinými formami takto vymezeného zpřístupňování jsou na jedné straně lokálně, off-line zpřístupňované databáze metadat s následným zpřístupněním díla samého (na základě půjčení nebo přehrání ze záznamu aj.), na straně druhé pak vystavení na volném internetu. Pak ovšem omezení pro knihovny – zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací pouze „na místě samém“ nemá valného smyslu.

²⁹ např. programy podporované Ministerstvem kultury: VISK 6 – Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů (Memoria Mundi Series Bohemica) a VISK 7 – Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru (Kramerius)

³⁰ např. projekt Národní knihovny ČR a Moravské zemské knihovny spolufinancovaný z Integrovaného operačního programu EU částkou 255.000 tis. Kč z rozpočtu MK částkou 45.000 tis. Kč – Národní digitální knihovna, nebo projekt eGovernment určený na digitalizaci regionálních fondů krajských knihoven

³¹ např. projekt digitalizace významných dokumentů Národní knihovny ČR financovaný společností Google

počítačové programy, jež představují podstatný obsah dokumentu (§ 66 odst. 7) a databázi (§ 94).

Oprávněně zhotovenou kopii však mohou zpřístupňovat pouze ve svých objektech, a to takovým způsobem, při němž je jednak vyloučen dálkový přístup, jednak je při něm uživateli zamezeno zhotovit kopii dokumentu, s výjimkou kopie na papír (přichází-li takový výstup v úvahu), přičemž za zhotovené kopie se odvede kolektivnímu správci náhradní odměna podle § 25 odst. 2 písm. e), § 25 odst. 5 a Přílohy bodu 6 a 7.

Uvedené podmínky konkrétně znamenají, že zákonná licence se nevztahuje na předvádění obsahu (ať textu, obrazu nebo audiovizuálního díla) či reprodukci hudby apod. pro skupinu uživatelů, a dále, že kopii dokumentu nelze v souvislosti s tímto zpřístupňováním uložit na externí nosič či odeslat elektronickou poštou apod. Znamenají také, že takové zpřístupňování nelze poskytnout ani v případě, kdy se knihovna dozví, že jde o komerční užití.

Jistá část činností spjatých s digitálními knihovnami se navíc odehrává mimo oblast působnosti autorského práva, protože obsahují díla, u nichž doba trvání majetkových autorských práv již více či méně dávno uplynula, nebo jde o díla úřední či také jen prosté záznamy (např. matriky, katastry).

Je zřejmé, že v podmínkách vytváření a provozu mnohých digitálních knihoven, kde jsou vedle sebe zařazeny jak dokumenty mimo působnost autorského zákona či díla volná, tak díla, jejichž užití je třeba regulovat dle striktních podmínek autorského zákona, není právě snadné v rámci jednoho programového prostředí poskytnout uživatelské veřejnosti oba póly možného použití – na jedné straně dálkový přístup s možností uložení dokumentu na vlastní počítač, na druhé straně pak pouze percepci na počítači v knihovně, s případným vytištěním kopie. Stanovené podmínky lze dnes ovšem ve vztahu k běžnému uživateli splnit uplatněním moderních prostředků.

3.1.5 Problematika kopírování

Samoobslužné kopírování

Poskytování přístrojů k samoobslužnému zhotovování kopií uživatelem knihovny patří k zavedeným službám. Platný autorský zákon ji poněkud znevýhodnil. Nejde jen o to, že knihovny odvádějí náhradní odměnu podle ustanovení § 25 odst. 2 písm. e) a § 25 odst. 5 kolektivnímu správci (Příloha bod 5 a 6) ve dvojnásobné výši, než tomu bylo dříve a to i za

tisky na počítačových tiskárnách, ale že v ustanovení Přílohy bod 7 zavádí paušální koeficient pro výpočet pravděpodobného počtu kopií autorských děl z celkového počtu zhotovených rozmnoženin pro knihovny bez rozdílu – ať jde o velké knihovny, kde vsutku podíl autorských děl není malý, vysokoškolské knihovny (s vysokým podílem vlastního materiálu studentů) nebo o veřejné knihovny v malých obcích, kde přístroj plní spíše funkci místního veřejného kopírovacího místa a podíl autorských děl ze zhotovených kopií je nízký.

Na základě ustanovení § 30a je z kopírování vyloučen vydaný notový záznam, u něhož ještě trvají majetková práva autora nebo právo nakladatele na odměnu v souvislosti se zhotovením rozmnoženiny pro osobní potřebu jím vydaného díla (to druhé trvá 50 let od konkrétního vydání – § 87).

Poskytování zařízení pro samoobslužné kopírování zvukových záznamů nebo videozáznamů je výslovně zákonem zakázáno (§ 37 odst. 3), ve vztahu ke zvukovým záznamům je ostatně zakotvuje smlouva z 2. ledna 2004 mezi Národní knihovnou ČR a kolektivními správci, o které bude pojednáno dále v kapitole 3.1.6.

Kopírování na objednávku

Zhotovování reprografických kopií na objednávku uživatele mohou knihovny provádět na základě obecné zákonné licence [§ 30a odst. 1 písm. c) a d)]. Povinnost odvádět v této souvislosti kolektivnímu správci náhradní odměnu je obdobná jako v předchozím případě, což platí i pro vyloučení notového záznamu z tohoto oprávnění. Zhotovené reprografické kopie může knihovna jednotlivým uživatelům v rámci tohoto oprávnění také posílat, a to poštou.

Zhotovování náhrad za poškozené a ztracené dokumenty či jejich části a archivních a konzervačních kopií

Knihovny jsou na základě ustanovení § 37 odst. 1 písm. b) oprávněny zhotovit kopii za poškozený (zničený) nebo ztracený dokument (ať jde o dokument textový, statické zobrazení, zvukový dokument nebo videozáznam), pokud zjistí, že dílo (zde případně také ve smyslu konkrétního vydání) není dostupné na trhu. Může k tomu použít i archivní či konzervační kopii případně zhotovenou podle § 37 odst. 1 písm. a)³².

Dikce zákona stanoví, že je třeba „rozumně vynaloženého úsilí“, tedy není možné se spokojit s případnou negativní informací uživatele, ale je třeba ověřit si tuto skutečnost u knihkupců, jakož i u nakladatele samotného.

---

³² FALADOVÁ, Adéla: Novela autorského zákona a knihovny. In: Čtenář, **58** (2006), č. 7-8, s. 218-221.

Pokud jde o tištěný dokument, u něhož byla poškozena či ztracena jen malá část, je možné zhotovit náhradní kopii předmětné části i bez ověřování dostupnosti díla na trhu.

Náhrady je možné půjčovat podle pravidel platných pro původní dokumenty.

Na základě ustanovení § 37 odst. 1 písm. a) jsou knihovny oprávněny zhotovit kopii díla, a to jen pro některé vnitřní potřeby knihovny – právě jen archivní (tj. uchování obsahu *ad perpetuum*), případně, jak je uvedeno v předchozí části, ke zhotovení kopie náhradní. Pro běžné zpřístupňování obsahu smějí takovou kopii použít až po uplynutí doby majetkových autorských práv.

Zhotovování kopií děl z vlastního fondu pro digitální knihovnu

Základní podmínkou pro oprávnění zhotovit kopii, jež bude rovněž aktuálně zpřístupňována za stanovených podmínek na zařízeních (počítačích) v prostorách knihovny, je, aby dílo bylo zařazeno ve fondu této knihovny v souladu s právem, přičemž nešlo pouze a jen o využití oprávnění podle § 37 odst. 1 písm. a) (tj. podle oprávnění uvedeného v předchozí části).

Z oprávnění jsou vyloučeny počítačové programy a databáze, jakož i ta díla, jejichž užití je – v dikci zákona „předmětem prodejních nebo licenčních podmínek“. Kopii tedy nelze zhotovit jednak na základě dokumentu, k němuž byl získán přístup na základě licence, jednak na základě dokumentu, kde je uvedena příslušná záповěda; výskyt takové záповědy v knihách (zpravidla na rubu titulního listu, dosud častěji u zahraniční produkce) není již v posledních letech nijak ojedinělý.

Zařazování kopie obálek a obsahů do katalogu knihovny

Novelou autorského zákona získaly knihovny oprávnění zařadit do svého katalogu kopii obálky publikace, jakož i kopii obsahu díla („obsah“ zde ve smyslu soupisu témat, částí díla či zařazených děl apod.). Použitá reprodukce nesmí umožňovat užití pro obchodní či jiné ekonomické účely. Takto „obohacený“ obsah katalogu je knihovna oprávněna svým uživatelům sdělovat (§ 37 odst. 4).

3.1.6 Úloha Národní knihovny ČR, kolektivní licenční smlouvy

Novela autorského zákona z roku 2006 reagovala na ustanovení § 9 odst. 2 písm. f) knihovního zákona, jímž je Národní knihovna ČR, jako centrum knihovního systému, pověřena jednat s kolektivním správcem autorských práv tak, že na toto pověření výslovně odkázala

[§ 100 odst. 1 písm. h)]. S ohledem na rámec „systému knihoven“ daný knihovním zákonem, se ovšem oprávnění i závazky vyplývající z uzavřených smluv dotýkají pouze těch knihoven, jež jsou zapsány v evidenci knihoven spravované MK. Na druhé straně, pokud Národní knihovna ČR na základě takového pověření smlouvu uzavře, vyplývají z ní pro jednotlivé knihovny práva a povinnosti vůči kolektivnímu správci přímo (§ 101 odst. 5). Ve spojení s ustanovením § 101 odst. 9 se hromadnými smlouvami udělují knihovnám rozšířené kolektivní licence na vyjmenovaná užití.

Příkladem smluv uzavřených v tomto rámci Národní knihovnou ČR je smlouva o půjčování zvukových dokumentů z 2. 1. 2004, smlouva o elektronickém dodávání kopií a smlouva o veřejném čtení. Zde mají působnost i některá ustanovení § 101 odst. 9.

Prostřednictvím Národní knihovny ČR platí stát kolektivnímu správci odměnu autorům za absenční půjčování ve stanovených knihovnách podle ustanovení § 37 odst. 2 a 3 (§ 96 odst. 1 písm. a) bod 6, § 100 odst. 4 písm. h) bod 4; Příloha bod 9).

Smlouva o půjčování zvukových dokumentů

Pokud jde o rozmnoženiny děl zaznamenaných na zvukové a zvukově obrazové záznamy, ty § 37 odst. 3 výslovně vyjímá z možnosti absenčního půjčování, umožňuje pouze zpřístupňování „na místě samém“. Pro půjčování děl zaznamenaných na zvukové záznamy uzavřela dne 2. ledna 2004 Národní knihovna ČR a kolektivními správci autorských práv licenční smlouvu, ze které zkráceně vyjímám:

- Smlouva platí pro všechny knihovny, které jsou evidovány v souladu s knihovním zákonem v evidenci MK.
- Stát prostřednictvím Národní knihovny ČR hradí odměnu kolektivním správcům za bezplatné půjčování zvukových záznamů. Knihovna je povinna oznámit Národní knihovně ČR skutečnost, že je poskytována služba půjčování zvukových záznamů.
- Pokud knihovna vybírá od vypůjčitelů poplatek, který v různé míře kompenzuje náklady vynaložené na poskytování této služby, je povinna tuto skutečnost písemně oznámit kolektivním správcům a Národní knihovně ČR a odvést kolektivním správcům 40% z celkové vybrané částky. Odměna se hradí čtvrtletně, vždy nejpozději do konce měsíce následujícího po ukončení příslušného čtvrtletí.

- Knihovny, které umožňují prezenční využití zvukových záznamů nesmí poskytnout vypůjčitelům žádné technické zařízení k rozmnožování chráněných děl v prostorách knihovny ani mimo ně.
- Knihovny, které poskytují absenční půjčování, mohou zvukový záznam půjčit až po uplynutí 9 měsíců od jeho nákupu, respektive vydání – viz dále „*Odkladná lhůta pro absenční půjčování*“.
- Knihovna je dále povinna vést záznamy o počtu smluv (tj. absenčních výpůjček), při nichž přijala úhradu nákladů, a o částkách, které v souvislosti s nimi vybere, na základě těchto záznamů knihovna také poskytne kolektivním správcům a Národní knihovně ČR údaje o skutečně vybraných úhradách nákladů za předchozí čtvrtletní období, z nichž se bude odměna odvádět.
- Knihovny umožní kolektivním správcům řádný výkon kolektivní správy a za tím účelem jim umožní provádět kontrolu všech písemností, dokladů a materiálů, které přímo souvisí s půjčováním a užitím zvukových záznamů knihovnami.

Odkladná lhůta pro absenční půjčování

Oprávnění se v případě absenčního půjčování vztahuje pouze na zvukové záznamy, od jejichž nabytí knihovnou uplynulo 9 měsíců, ledaže je nade vši pochybnost prokazatelné, že zvukový záznam byl vydán před více než 9 měsíci. V pochybnostech smí knihovna zahájit půjčování v říjnu roku následujícího po roce, který je uveden u značky Š nebo (P) vydavatele.

Toto omezení se nevztahuje na případy³³:

- smlouvy o výpůjčce s registrovaným uživatelem, který je zdravotně postižen a výpůjčka souvisí s jeho postižením (např. zvukové knihy apod.), viz. ust. § 38 odst. 2 autorského zákona,
- půjčování zvukových záznamů, které spolu s tištěným dokumentem tvoří dohromady nerozlučný celek,
- výpůjček registrovaných uživatelů - pedagogů,
- výpůjček registrovaných uživatelů - studentů hudebních škol v knihovnách hudebních škol dle přílohy této smlouvy.

³³ **Pozn.:** s použitím materiálů na http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/ZvukPujcPodm.htm

Pokud se jedná o zpřístupňování zvukově obrazových záznamů (audiovizuálního díla), pak na takové dílo se licenční smlouva nevztahuje a je tedy třeba postupovat podle autorského zákona, konkrétně dle § 12 (právo na užití díla) a § 37 odst. 3 (knihovní licence). Již zmíněný § 12 a násl. obecně stanoví, co se rozumí užitím díla, tedy, že „autor má právo své dílo užít v původní nebo jiným zpracované či jinak změněné podobě... a udělit jiné osobě smlouvou (to je např. právě výše zmíněné licence – pozn. aut.) oprávnění k výkonu tohoto práva; jiná osoba může dílo užít bez udělení takového oprávnění pouze v případech stanovených tímto zákonem“. Vzhledem k tomu, že pro půjčování audiovizuálních děl nebyla mezi kolektivními správci autorských práv a Národní knihovnou ČR uzavřena obdobná smlouva jako pro půjčování děl zvukových, nelze je tedy půjčovat absenčně³⁴. Některé knihovny ovšem uzavírají individuální smlouvy s konkrétními vydavateli audiovizuálních děl - ty potom, samozřejmě za splnění příslušných podmínek, taková díla absenčně půjčovat mohou.

Kolektivní smlouva o elektronickém dodávání dokumentů

Kolektivní smlouvu o tzv. elektronickém dodávání dokumentů uzavřely agentura DILIA a Národní knihovna ČR dle § 101 platného autorského zákona dne 29. 12. 2008³⁵.

Na jejím základě je možné ukládat na uživatelském kontě uživatele (fyzické osoby) umístěné na serveru knihovny, resp. servisního centra společenství knihoven netextový soubor – digitální kopii časopiseckého článku nebo části jiného díla (např. kapitoly knihy, a to až do 25 stran předlohy). Uživatel je oprávněn vytisknout si jednu kopii díla na papír, jakož i – a to je přednost oproti řešením ve světě – dodaný soubor si uložit. Žádné další užití, zejména zpracování do textového souboru, není přípustné. Podmínky stanovené touto smlouvou jsou ovšem natolik přísné a pro konečného uživatele je elektronické dodávání dokumentů tak nákladné, že se v praxi téměř nevyužívá.

Kolektivní smlouva o nedivadelním provozování děl

V souladu s ustanovením § 101 odst. 9 písm. g) uzavřely agentura DILIA a Národní knihovna ČR dne 31. 10. 2006 hromadnou smlouvu o veřejném čtení³⁶ – tedy z hlediska autorského práva o nedivadelním (živém) provozování děl (viz také § 19 odst. 1).

Základní podmínkou je, aby knihovny, jež uspořádaly veřejné čtení, poslaly do 10 dnů po akci agentuře DILIA hlášení o užitých dílech, a to buď přes webový formulář, nebo v listinné podobě. Autor může své dílo či svá díla jednorázově nebo trvale z takového užití

³⁴ KOUBOVÁ, Blanka: Půjčování CD jako přílohy časopisů. In: Čtenář, 63 (2011), č. 4, s. 144-145.

³⁵ dostupná z <http://www.dilia.cz/articles/show/id/695>

³⁶ dostupná z <http://www.dilia.cz/articles/show/id/694>

vyloučit (odkaz k informaci o vyloučeních na webu DILIA je však dosud – vcelku pochopitelně – „prázdný“). Smlouva se nevztahuje na akce, na které je vstup za úplatu. Zároveň se za veřejné čtení nepovažuje čtení, které se uskuteční v rámci spolupráce se školami jako součást vyučování [§ 31 odst. 1 písm. c)], jakož i čtení pro zdravotně postižené osoby (§ 38 odst. 1 a 2).

Národní knihovna ČR zaplatí jednou ročně agentuře DILIA ve prospěch autorů paušální odměnu.

Konkludentní uzavření licenční smlouvy

Až do přijetí novely autorského byla otázka naplnění vůle autora dát své dílo volně k dispozici velmi komplikovaná – vyžadovala písemné uzavření smlouvy, s podpisy zúčastněných stran. Ustanovení § 46 odst. 5 a 6 platného znění autorského zákona tuto situaci zásadně změnila: návrh na uzavření smlouvy o užití lze směřovat i vůči neurčitému okruhu osob. Smlouva o užití může být uzavřena i konkludentně, okamžikem, kdy osoba přijímající učiněný návrh se i bez vyrozumění navrhovatele podle návrhu zachová.

Jde o významný moment v činnosti knihoven, které se takto mohou aktivně podílet na šíření a jiném užití děl, jejichž autoři je chtějí uvést do oběhu ve společnosti bez těch limitů, jež zpravidla vznikají, pokud se tak děje za přímou úplatu. Na motivaci přitom nezáleží – může jít jak o projev altruismu, tak třeba o součást obchodního záměru.

3.1.7 Zdravotně postižení

Ustanovení § 38 autorského zákona „Licence pro zdravotně postižené“ uvádí, že do práva autorského nezasahuje ten, kdo výhradně pro potřeby zdravotně postižených a v rozsahu odpovídajícím jejich postižení, nikoliv za účelem hospodářského nebo obchodního prospěchu, dá zhotovit rozmnoženinu vydaného díla a/nebo výhradně pro potřeby zrakově postižených opatří zvukovou složku audiovizuálního díla slovním vyjádřením obrazové složky nebo půjčuje-li originály či rozmnoženiny vydaných děl pro potřeby zdravotně postižených v souvislosti s jejich postižením. Toto ustanovení např. umožňuje převážnou část činnosti Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana.

Půjčování (zejména absenční) pro osoby se zdravotním postižením

Základní odlišnost od úpravy práva veřejného půjčování obsaženého v § 37 spočívá jednak v tom, že půjčitel zde není omezen na zařízení přístupné veřejnosti, a že v tomto

případě není stanovena povinnost platit autorovi za půjčování odměnu. Rovněž je zde rozšířen rozsah půjčovní licence, a to i na zvukové záznamy a videozáznamy; tato extenze se ovšem nemůže vztahovat na předmět, jež subjekt půjčování získal na základě adresné smluvní licence. Platnost licence se vztahuje pouze na takové obsahy, jež věcně souvisejí se zdravotním postižením vypůjčitele. Bohužel, z její působnosti jsou opět absolutně vyňaty počítačové programy (§ 66 odst. 7), ačkoliv půjčování jistě jejich části by mohlo právě zde mít významný sociální efekt, o který při této zákonné licenci jde. To se týká zejména výukových programů; u nich by souvislost se zdravotním postižením byla snadno ověřitelná.

Zhotovování kopií pro zdravotně postižené

V souvislosti se zdravotním postižením uživatele je knihovna oprávněna pro jeho potřeby zhotovit kopii vydaného díla, a to i v jiném formátu, než je předloha (§ 38 odst. 1). Nejnázornějším příkladem je digitální kopie textu (jež je případně navíc reformátována pomocí programu optického rozpoznávání znaků na textový soubor), kterou může osobě nevidomé nebo se silnou zrakovou vadou reprodukovat speciální počítačový program i mimo budovu knihovny. Obdobných programů pro osoby s jinými specifickými potřebami je dnes k dispozici již celá řada. Takové kopie lze oprávněným osobám také půjčovat (a jinak šířit), jakož i sdělovat – s jistou extrapolací (neboť uvedené ustanovení to neobsahuje výslovně – tedy nutně s ohledem na konkrétní míru omezení určující možnosti osoby s postižením obstarat předmětnou věc) včetně použití elektronické pošty apod.

Také z tohoto oprávnění jsou vyloučeny počítačové programy a databáze (§ 66 odst. 7, § 94). Nevýdělečný charakter také této služby je pro knihovnu dán dvěma zákony – knihovním i autorským.

3.2 Ochrana osobních údajů

Ochrana osobních údajů se v oblasti knihovnictví rozpadá na ochranu dvou systémů – ochranu osobních údajů uživatelů knihovny a ochranu osobních údajů osob, o kterých knihovny vytváří vlastní dokumenty a materiály (katalogy, databáze, slovníky). Při vytváření evidencí a zpracování osobních údajů je povinná dodržovat ustanovení zákona č. 101/2000 Sb., ochraně osobních údajů a o změně některých předpisů.

3.2.1 Ochrana osobních údajů uživatelů knihovny

Zpracování osobních údajů uživatelů (čtenářů) je součástí rutinního provozu knihoven, knihovny jsou proto ve smyslu ustanovení zákona o ochraně osobních údajů správci osobních údajů. Každá knihovna vede různě podrobnou evidenci uživatelů knihovny. Protože při ní shromažďuje údaje, o kterých zákon pojednává, tedy i osobní, je s nimi třeba v souladu se zákonem nakládat. To znamená:

- získat písemný souhlas (podpis) o začlenění do systému evidence, která slouží výhradně pro potřebu knihovny a shromažďuje pouze údaje pro knihovnu potřebné,
- zajistit pravdivost a aktualizaci informací,
- zajistit zabezpečení proti zneužití, protiprávnímu zničení a/nebo přístupu; sem se řadí i povinnost mlčenlivosti,
- podat subjektu údajů (uživateli) informaci o zpracování jeho osobních údajů,
- zajistit následnou likvidaci dat po ukončení vztahu s uživatelem a
- splnit oznamovací povinnost; tedy ten, kdo hodlá jako správce zpracovávat osobní údaje nebo změnit již registrované zpracování v souladu s příslušným zákonem, je povinen tuto skutečnost písemně oznámit Úřadu na ochranu osobních údajů (dále jen ÚOOÚ), a to ještě před zpracováním.

Správce je oprávněn zpracovávat osobní údaje pouze se souhlasem subjektu údajů. Takovým souhlasem musí být svobodný a vědomý projev vůle subjektu údajů, jehož obsahem je svolení subjektu údajů se zpracováním osobních údajů. Nepostačí proto předpokládat, že uživatel knihovny musel být srozuměn s tím, že jeho osobní údaje budou zpracovány. I z tohoto pravidla však existují výjimky. Ty zákon uvádí v § 5 odst. 2 písm. e). Knihovny totiž mají právo i zákonem stanovenou povinností chránit knihovní fond a vztah mezi knihovnou a

uživatelé má smluvní charakter. Při vedení evidence uživatelů knihovny proto přichází v úvahu aplikace výjimky z důvodu, že je to nezbytné pro ochranu práv a právem chráněných zájmů správce a je-li zpracování nezbytné pro plnění smlouvy, jejíž smluvní stranou je subjekt údajů - v tomto případě uživatel. Takovou výjimku lze však aplikovat pouze v případě, že by knihovna vedla evidenci jen čtenářů aktuálních výpůjček. Nad to by knihovna mohla takto získané osobní údaje uchovávat pouze do vrácení zapůjčeného a nepoškozeného knihovního fondu, neboť další povinností správce je uchování osobních údajů pouze po dobu, která je nezbytná k účelu zpracování, pak je nutné identifikační údaje uživatele zlikvidovat. Poté mohou být zpracovávány např. údaje o realizované výpůjčce.

Při stanovení doby uchování osobních údajů o výpůjčkách je obecně potřeba vycházet ze skutečnosti, že každé poškození knihovního dokumentu je nutné zjistit bezprostředně po jeho vrácení uživatelem. Lze tedy shrnout, že doba nutná pro uchování osobních údajů o výpůjčkách je dána způsobem vedení výpůjčního protokolu. Vzhledem k tomu, že většina knihoven vede evidenci uživatelů jako stálou obsahující osobní údaje uživatelů vypovídající o uskutečněných výpůjčkách, v níž jsou uchovávány i osobní údaje uživatelů, kteří nemají aktuálně zapůjčen žádný knihovní dokument, je nutné, aby knihovny disponovaly souhlasem uživatelů knihovny jako subjektů osobních údajů. Při získávání takového souhlasu je knihovna povinna poskytnout uživatelům informace podle § 5 odst. 4 zákona o ochraně osobních údajů o tom, pro jaký účel zpracování a k jakým osobním údajům je souhlas dáván a na jaké období. Takový souhlas musí být knihovna schopna prokázat po celou dobu zpracování³⁷.

Oprávnění knihovny získávat a zpracovávat osobní údaje uživatelů (konkrétně rodné číslo) bylo dokonce řešeno i soudně³⁸. Výsledkem sporu je rozsudek Nejvyššího správního soudu ze kterého vyjímám právní větu: „Vyžaduje-li knihovna od svých čtenářů v přihlášce uvedení rodného čísla, shromažďuje osobní údaje v rozsahu nezbytném pro naplnění stanoveného účelu, kterým je zajištění řádného provozu knihovny (§ 5 odst. 1 písm. d) zákona č. 101/2000 Sb.). Rodné číslo je totiž konstantním údajem, jehož prostřednictvím by bylo možno čtenáře identifikovat i tehdy, změnil-li by své ostatní osobní údaje (např. jméno a adresu).“

---

³⁷ SLUŠNÁ, Kateřina: Zpracování osobních údajů čtenářů. In: Čtenář, 60 (2008), č. 6, s. 197-198.

³⁸ rozsudek Nejvyššího správního soudu, spis. značka 7 A 58/2002 – 40 ze dne 22. 10. 2003, účastníci řízení Knihovna města Plzně a ÚOOÚ

Při kontrole knihovních evidencí ze strany ÚOOÚ bylo knihovnám vytýkáno, že z evidencí výpůjček lze získat informace, které publikace si konkrétní uživatel vypůjčil. Následkem toho bylo do automatizovaných výpůjčních systémů knihoven zakomponováno opatření, které po 24 měsících rozpojí vazbu čtenář – výpůjčka.

3.2.2 Ochrana osobních údajů ostatních osob

Dalším případem, kdy se v knihovnách uplatní zákon na ochranu osobních údajů, je při vytváření různých databází – ať již systému autorit nebo databází regionálních osobností. Tyto databáze, obsahující údaj, který podléhá ochraně dle zákona, knihovny často budují a jsou nezbytnou součástí jejich práce. Ačkoliv obsahují údaje, které knihovna získá z veřejných zdrojů, často jim vznikají problémy, protože není schopna prokázat souhlas dotčené osoby se zpracováním osobního údaje. ÚOOÚ jim buď vytvoření takové databáze vůbec nepovolí, nebo stanoví takové podmínky, že je práce na nich značně ztížena, ne-li znemožněna. Např. dle § 5 odst. 1 písm. h), nelze „sdužovat osobní údaje, které byly získány k rozdílným účelům“. V praxi tak dochází k absurdním situacím, kdy knihovna není oprávněna vytvořit databázi, kde uvede, že Josef a Karel Čapkovi byli bratři – sduží totiž osobní údaje získané za jiným účelem, např. pro katalogizační záznam.

3.3 Institut povinného výtisku a nabídková povinnost

Povinnost vydavatelů odevzdávat povinný výtisk vydaných publikací se poprvé v dějinách objevuje v roce 1537 ve Francii, později ve Velké Británii a v Německu. Rakousko se k těmto zemím přidává roku 1781. Zpočátku odevzdávání povinného výtisku vedle uchovávání a zpřístupňování informací sloužilo především k cenzurním účelům; v meziválečném období začala tato role ustupovat do pozadí a dnes povinný výtisk slouží výhradně ke konzervačním, bibliografickým, studijním a vědeckým účelům s cílem trvale uchovat a zpřístupnit budoucím generacím vydané publikace jako součást národního kulturního dědictví³⁹. Povinný výtisk není již považován za akviziční zdroj, čemuž odpovídá omezení počtu odváděných publikací na nezbytně nutnou míru ve vazbě na záruku plnění jeho funkcí, kterými jsou vytvoření maximálně úplné konzervační sbírky a zajištění úplné a pohotové bibliografické registrace národní produkce periodických a neperiodických publikací⁴⁰.

Povinný výtisk je v knihovním zákoně zmíněn v § 2 písm. f), kde je definován konzervační fond jako „knihovní fond sestávající z knihovních dokumentů, které knihovna získala jako příjemce *povinného výtisku* podle zvláštního právního předpisu“. Těmito zvláštními právními předpisy je zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích a zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon).

3.3.1 Neperiodické publikace

Zákon o neperiodických publikacích stanoví vydavatelům ve vztahu ke knihovnám dvě povinnosti:

- odevzdat bezplatně a na svůj náklad⁴¹ příslušný počet povinných výtisků zákonem určeným knihovnám (§ 3) a
- splnit nabídkovou povinnost (§ 4).

---

³⁹ WALLIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku. [disertační práce] Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta 2006. 147 s.

⁴⁰ zpracováno dle důvodové zprávy k zákonu o neperiodických publikacích dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t135800.htm>

⁴¹ tento výdaj lze zahrnout do daňového základu dle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů (§ 24 odst. 2 písm. p), výdaj (náklad) představuje cena povinného výtisku a poštovné

Vydavatelé jsou povinni odevzdat dva povinné výtisky Národní knihovně ČR, po jednom Moravské zemské knihovně v Brně a Vědecké knihovně v Olomouci (proč zrovna těmto knihovnám se lze jen dohadovat) a jeden regionální povinný výtisk Městské knihovně v Praze nebo příslušné krajské knihovně – celkem tedy 5 kusů neperiodických publikací. Regionální povinný výtisk není nikde definován, myslí se tím produkce vydavatele, který má sídlo⁴² v příslušném kraji. Vydavatel neperiodické publikace pořízené slepeckým písmem je povinen odevzdat jeden výtisk Knihovně a tiskárně pro nevidomé K. E. Macana.

Dále je vydavatel povinen splnit nabídkovou povinnost, tedy „...je povinen od každé neperiodické publikace, kterou vydává, písemně nabídnout ke koupi jeden výtisk knihovnám určeným vyhláškou MK⁴³, a to do 30 dnů ode dne jejich vydání. Lhůta pro přijetí návrhu na uzavření kupní smlouvy činí jeden měsíc od doručení nabídky. Nebude-li nabídka přijata v této lhůtě, právo na uzavření kupní smlouvy zaniká.“ Jedná se celkem o 17 knihoven. Jakým způsobem má vydavatel nabídkovou povinnost splnit není definováno. V praxi se děje tak, že vydavatel buď zasílá knihovnám dopis, kde nabízí ke koupi svou produkci, nebo má uzavřenou smlouvu s některým periodikem (Knižní novinky, Knihy 2011) a tam otištěná nabídka je brána jako splnění nabídkové povinnosti. Tato periodika mají v tomto smyslu uzavřeny smlouvy se zmíněnými knihovnami. V poslední době se zkouší také plnění nabídkové povinnosti prostřednictvím elektronické komunikace. Někteří vydavatelé považují nabídkovou povinnost za splněnou odkazem na webové stránky obsahující nabídkový katalog nebo zasláním edičního plánu. To sice nelze považovat za vyhovění dikci zákona, ale knihovny přinejmenším získají informace, se kterými lze dále pracovat⁴⁴.

---

⁴² Tím zákon de facto ze své působnosti vylučuje vydavatele – fyzické osoby, hovoří-li jen o sídle a nikoliv také o trvalém pobytu vydavatele. Ovšem § 5 odst. 5 říká, že „Místní příslušnost krajského úřadu při řízení o uložení pokut podle odstavců 1, 3 a 4 se řídí sídlem vydavatele, nebo je-li fyzickou osobou, místem jeho trvalého pobytu.“ (síc!)

⁴³ Jedná se o vyhlášku č. 156/2003 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích; citace: § 2 *Vydavatel písemně nabídne ke koupi jeden výtisk jím vydané neperiodické publikace Knihovně Akademie věd České republiky, Parlamentní knihovně prostřednictvím Kanceláře Poslanecké sněmovny, Státní technické knihovně, Knihovně Národního muzea prostřednictvím Národního muzea, Knihovně Památníku písemnictví prostřednictvím Památníku národního písemnictví, Středočeské vědecké knihovně v Kladně, Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích, Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje, Severočeské vědecké knihovně v Ústí nad Labem, Krajské vědecké knihovně v Liberci, Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové, Moravskoslezské vědecké knihovně v Ostravě, Krajské knihovně v Pardubicích, Krajské knihovně Františka Bartoše, příspěvkové organizaci, ve Zlíně, Krajské knihovně Karlovy Vary, Krajské knihovně Vysočiny a Městské knihovně v Praze.*

⁴⁴ WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 8: Právo povinného výtisku ve světle zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), se zvláštním zřetelem ke zpracování povinných výtisků v Národní knihovně České republiky. In: *Knihovna plus*, 2007, č. 1-2, dostupné na <http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis8.htm>

Prováděcí vyhláška č. 252/1995 a její novela č. 156/2003 Sb. je typickou ukázkou chaosu a nekoncepčnosti, zejména s ohledem na změnu příjemců v průběhu několika málo let. Za těchto okolností se nelze divit námitkám a neochotě některých vydavatelů odevzdávat povinné výtisky. Vždyť jen se některá knihovna stane jejich příjemcem, čehož efekt se ovšem projeví až v perspektivě minimálně desetiletí, ne-li staletí, již za pár let je jí právo povinného výtisku odebráno. To, že jsou ve vyhláškách nejednotně a nesprávně uváděny názvy knihoven, je již jen smutnou drobností.

Nicméně přínosný počín zákonodárce spočívá v zavedení práva regionálního povinného výtisku, čímž vyšel kompromisně vstříc příjemcům i vydavatelům, kdy lze očekávat, že vydavatelé se sídlem mimo hlavní město budou činní „jen“ regionálně, tedy budou vydávat především publikace s, do jisté míry omezeným, regionálním dopadem⁴⁵.

3.3.2 Periodika

Zákon č. 46/2000 Sb., tiskový zákon⁴⁶ ukládá v § 9 vydavatelům periodického tisku odevzdat příslušný počet povinných výtisků těmto knihovnám: Národní knihovně ČR, Moravské zemské knihovně, Knihovně Národního muzea, Parlamentní knihovně⁴⁷, každé krajské knihovně a Městské knihovně v Praze. Jeden výtisk periodické publikace tištěné slepeckým písmem je vydavatel povinen odevzdat Knihovně tiskárně pro nevidomé K. E. Macana v Praze. V odstavci 2 zákon dále stanoví, že „*Je-li periodický tisk vydáván v regionálních mutacích, vydavatel splní povinnost dodáním povinného výtisku takového periodického tisku krajské knihovně příslušné podle označení regionální mutace a dodáním regionálních mutací Státní technické knihovně v Praze*“. Tato značně kostrbatá konstrukce znamená, že příslušné krajské knihovně náleží povinný výtisk takového periodika, které je vydáno speciálně pro daný kraj (většinou se jedná o celostátní deníky, které vycházejí v poněkud odlišné podobě v různých krajích⁴⁸); Státní technické knihovně⁴⁹ pak náleží

---

⁴⁵ WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 5: první samostatná právní úprava povinnosti odevzdávat povinné výtisky ve vztahu k neperiodickým publikacím – zákon ČNR č. 106/1991 Sb., o neperiodických publikacích. In: Knihovna plus, 2006, č. 2, dostupné na <http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis5.htm>

⁴⁶ ve znění zákonů č. 302/2000 Sb. a č. 320/2002 Sb.

⁴⁷ Knihovna Národního muzea spravuje konzervační sbírku bohemikálních periodik od 17. století a její fond je považován za nejuplněnější u nás, proto tato knihovna patří mezi oprávněné v zájmu uchování celistvosti a kontinuity této sbírky. Proč byl povinný výtisk přiznán také Parlamentní knihovně se můžeme jen dohadovat.

⁴⁸ např. MFDnes a její regionální přílohy

⁴⁹ dnes Národní technická knihovna, ale zákon na tuto změnu názvu nereagoval

veškeré regionální mutace takového periodického tisku⁵⁰, ačkoliv její knihovní fond je zaměřen zcela jiným směrem a s regionálními mutacemi periodického tisku má máloco společného.

I v tomto případě dal zákonodárce průchod svému voluntarismu a novelami jdoucími v rychlém sledu za sebou ukázal, že jasná koncepce práva povinného výtisku je mu cizí.

Naopak kladně lze hodnotit odevzdání povinného výtisku periodického tisku s regionálními mutacemi pouze příslušné krajské knihovně, neboť lze předpokládat, že v jiných regionech je o ně mezi uživateli zájem jen minimální, takže účelu práva povinného výtisku by nebylo dosaženo a zbytečně by se zvyšovaly náklady vydavatelů⁵¹.

3.3.3 Vymáhání povinných výtisků

V případě, že vydavatelé neodevzdají povinný výtisk, knihovny upomínají svá práva písemně, elektronickou poštou i osobními návštěvami. Pokud se dodání ani poté nedomůžou, může být zahájeno správní řízení, v němž je vydavateli uložena pokuta. Jejím udělením, resp. zaplacením, povinnost odevzdat povinný výtisk (resp. splnit nabídkovou povinnost) nezaniká. Posledním a neúčinnějším krokem je z moci úřední nařídit exekuci odebráním věci movité (výtisku příslušné periodické publikace nebo neperiodického tisku), resp. nařídit exekuci ukládáním donucovacích pokut (v případě neplnění nabídkové povinnosti)⁵². Nutno říci, že tak daleko situace většinou nedojde.

Pozn.: Pro úplnost dodávám, že u knihoven přijímajících od povinných subjektů povinné výtisky se jedná o příjem osvobozený od daně z příjmů v souladu s ustanovením § 4 odst. 1 písm. zc) zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, podle něhož jsou od daně osvobozeny příjmy plynoucí ve formě povinného výtisku na základě zvláštního právního předpisu. Pokud knihovna obdrží „povinný výtisk“ dokumentů, které tomuto režimu nepodléhají, nebo od vydavatelů regionálně nepříslušných, jedná se nikoliv o odevzdání povinného výtisku, ale o dar vydavatele knihovně⁵³.

⁵⁰ tedy např. 14 téměř totožných výtisků MFDnes 6x týdně (síc!)

⁵¹ WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 6: samostatná právní úprava povinnosti odevzdávat povinné výtisky ve vztahu k periodickému tisku – zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů/tiskový zákon. In: Knihovna plus, 2006, č. 2, dostupné na <http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis6.htm>

⁵² stejný odkaz jako pozn. č. 44

⁵³ dtto

4 Shrnutí

V předchozích kapitolách jsem se pokusila zmapovat veškeré právní předpisy, které se týkají oblasti veřejného knihovnictví. Zároveň jsem hledala odpověď na otázku, zda je knihovnické zákonodárství vlastně potřeba. Na první pohled by se mohlo zdát, že nikoliv, že se jedná o „zákon pro zákon“. Tak tomu ale není. Kdyby knihovní zákon neexistoval, byla by práce knihoven podstatně ztížena, ne-li znemožněna. Knihovní zákon spolu s prováděcími předpisy značně ulehčuje a zkvalitňuje práci knihoven.

Centrem současné právní úpravy není knihovna jako instituce, ale poskytované služby, tedy „veřejné knihovnické a informační služby“. Zákon nenutí zřizovatele knihovny zřizovat a provozovat, ale těm, kdo tak učiní a koná způsobem v zákoně vyžadovaným, nabízí značné výhody:

- Pouze knihovny dle knihovního zákona mohou žádat o dotaci z peněžních prostředků státního rozpočtu a to v nezanedbatelné výši (každoročně se takto prostřednictvím dotačního řízení rozdělí stovky milionů Kč). Navíc stát prostřednictvím programu „Projekt internetizace knihoven“ připojuje veřejné knihovny k internetu a ze státního rozpočtu hradí jeho provoz. V současné době je připojeno již více než 3.400 knihoven s finančními náklady 98.500 tis. Kč ročně⁵⁴.
- Knihovní zákon dále stanoví zvláštní pravidla pro evidenci a revizi knihovního fondu. Bez jejich existence by byly knihovny nuceny inventarizovat svůj hmotný majetek – knihovní fond, dle obecných předpisů⁵⁵ (tzn. každoročně) a to by při běžné velikosti knihovního fondu průměrné základní knihovny nebylo možné, o velkých knihovnách s mnohamilionovým knihovním fondem ani nemluvě. Takto se periodičita revize knihovního fondu odvozuje od jeho velikosti a probíhá v rozsahu 1x za 5 let v knihovnách s knihovním fondem do 100 tis. dokumentů až 1x za 15 let v knihovnách, které mají ve svém fondu více než 200 tis., ale méně než milion svazků. Největší knihovny musí každoročně zrevidovat alespoň 5% svého knihovního fondu.
- Knihovní zákon spolu s vyhláškou č. 88/2002 Sb., k provedení knihovního zákona nařizuje a upravuje podrobnosti meziknihovnických služeb – bez této úpravy by knihovny neměly důvod takové služby poskytovat a tím by byla narušena rovná dostupnost

---

⁵⁴ Tento projekt je ale nyní kvůli nedostatku finančních prostředků v ohrožení – viz např. KÖNIGOVÁ, Marie: Nad internetem zdarma se v knihovnách smráká. In: *Právo*, **21**, č. 167, 19. 7. 2011, s. 1, 5

⁵⁵ např. zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví

informací všem bez rozdílu. Systém meziknihovních služeb využívají knihovny bezplatně a mohou tak pro své uživatele získat literaturu, která není obsažena v jejich fondu.

- Autorský zákon, který vznikl až po přijetí knihovního zákona, na něj často odkazuje a dává knihovnám určitá oprávnění, která jiné instituce nemají. Knihovní licence dle autorského zákona je navázána na knihovny dle knihovního zákona, bez ní by knihovny nemohly půjčovat knihovní dokumenty, nebo alespoň ne způsobem, jakým to činí dnes. Navíc mají knihovny prostřednictvím Národní knihovny ČR sjednány smlouvy s ochrannými autorskými organizacemi a nemusí také hradit samy odměny za půjčování autorských děl, ale hradí je za ně stát převedením finančních prostředků do rozpočtu právě Národní knihovny ČR a posléze autorským svazům.

Z výše uvedeného je zřejmé, že existence knihovního zákona v jeho současné podobě je více než oprávněná. Práci knihoven usnadňuje, zkvalitňuje a v některých případech i umožňuje. Tato právní úprava samozřejmě není dokonalá. V následující kapitole se proto zamýšlím nad její úpravou a navrhuji i některá zlepšení.

5 Úvahy *de lege ferenda*

Právní úprava veřejného knihovnictví je poměrně zevrubná a provázaná. Přesto ale existují určité oblasti které nejsou legislativně upravené a právní úpravu by si zasloužily nebo jsou upraveny nevyhovujícím způsobem.

5.1 Knihovní zákon

Knihovní zákon jistě není dokonalý, ale současné podobě poměrně dobře funguje. I zde se vyskytují oblasti, které jsou upraveny nepřesně nebo vůbec a v praxi to činí problémy. Následující řádky jsou skutečně pouze úvahou, jak stávající stav zlepšit, otázkou vždy zůstává, zda se jedná o problém natolik zásadní, aby byla nutná novela zákona.

5.1.1 Systém knihoven

Hned v úvodu kapitoly 1.1 pojednávám o systému a druzích knihoven. Zdá se, že systematika zvolená v zákonu není příliš šťastná – zejména, co se týká knihoven specializovaných a základních knihoven se specializovanými knihovními fondy. Celá řada knihoven (vysokoškolské, muzejní, lékařské atd.) jsou na pochybách, zda se při evidenci knihovny přihlásit jako knihovna základní či specializovaná. Kategorie „základní knihovna“ byť se specializovaným knihovním fondem objektivně funkci a postavení takových knihoven neodpovídá. Pokud ovšem zvolí kategorii „specializovaná knihovna“, činí tak s vědomím, že všechny vyjmenované činnosti nevykonává⁵⁶, i když je § 13 odst. 2 uveden slovem „zejména“ a tudíž pojatý jako příkladný výčet a navíc zákon za neplnění povinností v tomto paragrafu nestanoví žádné sankce. Ze systémového hlediska není určitě správné, je-li se stejnou funkcí evidována knihovna vysoké školy stejně jako malá obecní knihovna s neprofesionální obsluhou. Vadí to např. při vytváření koncepcí krajských systémů poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb, kdy vysokoškolské knihovny předpokládají rovnoprávnou spolupráci s krajskými knihovnami a není žádný objektivní důvod k tomu, aby byly zařazeny pod jejich metodické vedení.

---

⁵⁶ Kategorie „specializovaná knihovna“ je určena spíš pro ústřední knihovny sítě, jako je např. Národní technická knihovna, Národní lékařská knihovna, Základní knihovna Akademie věd atd., protože pouze taková knihovna „spolupracuje s Národní knihovnou ČR při zpracování národní bibliografie a vytváření souborného katalogu, zpracovává a zpřístupňuje tematické a oborové bibliografie, plní funkci centra meziknihovnických služeb ve své specializaci a vykonává koordinační, odborné, výzkumné, analytické, metodické a poradenské funkce...“, jak to vyžaduje § 13 odst. 2 knihovního zákona.

Problém je i při specifikaci knihoven, kterým jsou určeny dotace z programu na podporu regionálních funkcí a který je určen, jak vyhlášovatel (MK) uvádí ve svém metodickém pokynu, pro základní knihovny „provozované obcí“, tedy nikoliv pro všechny základní knihovny. V neposlední řadě je podobné upřesnění i ve výzvě k podávání návrhů na ocenění Knihovna roku⁵⁷ (viz subkapitola 1.2.3), kde se uvádí, že cena v kategorii „základní knihovna je určena především knihovnám v malých obcích, kde působí dobrovolní knihovníci, jako vyjádření veřejného uznání této prospěšné práci; předpokládá se ... návaznost na soutěž Vesnice roku“⁵⁸.

I MK si je těchto rozporů a nepřesností vědomo, v evidenci knihoven se objevuje položka „typ knihovny (místní, městská, muzejní, lékařská, ostatní, ústavní, vysokoškolská, administrativní...), která nemá oporu v zákoně a ani není nikde blíže specifikovaná.

V této souvislosti by bylo možné novelizovat § 13 knihovního zákona např. takto:

§ 13 Specializovaná knihovna

- (1) Specializovaná knihovna je knihovna se specializovaným knihovním fondem zaměřeným na vědu, výzkum a vzdělávání.
- (2) Specializovaná knihovna je součástí systému knihoven vykonávající koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, metodické a poradenské činnosti, v jejichž rámci zejména:
  - a) spolupracuje s Národní knihovnou ČR při zpracování souborného katalogu,
  - b) zpracovává a zpřístupňuje tématické a oborové informační zdroje,
  - c) poskytuje meziknihovní služby v rámci své specializace,
  - d) spolupracuje s knihovnami z oblasti své specializace při zavádění nových technologií,
  - e) podílí se na vzdělávání uživatelů pro práci s elektronickými informačními zdroji.
- (3) Specializovaná knihovna může být zřizována jako knihovna s celostátní působností.

---

⁵⁷ <http://www.mkcr.cz/cz/literatura-a-knihovny/ceny-a-oceneni/cena-knihovna-roku-35199/>

⁵⁸ PROCHÁSKOVÁ, Iva, RAMAJZLOVÁ, Barbora: Vztah vysokoškolských knihoven ke knihovnímu zákonu a jejich role v systému českých knihoven. In: Knihovny současnosti 2004. Brno, Sdružení knihoven ČR 2004, s. 79-87.

(4) Specializovaná knihovna s celostátní působností trvale uchovává konzervační a historický fond, vykonává činnosti podle odstavce 2 a dále zejména

- a) spolupracuje s Národní knihovnou ČR při zpracování národní bibliografie,
- b) plní funkce centra meziknihovnických služeb v oblasti své specializace.

Tento návrh je postaven tak, aby zásah do knihovního zákona byl co nejmenší, samozřejmě musel by pak být přepracován ještě § 12 a některé další.

5.1.2 Poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb

V kapitole 1.1.2 jsem podrobně rozebírala problematiku poskytování knihovnických služeb bezplatně a za úhradu. Kromě toho jsou obvyklou položkou knihovnických ceníků také sankční poplatky. Knihovny často nemají jasno v termínech smluvní pokuta (penále) - náhrada škody - poplatek z prodlení.

Smluvní pokuta je sankční nástroj sjednaný písemně mezi účastníky pro případ porušení smluvní povinnosti. Právě požadavek písemné formy bude v případě ukládaných pokut značně problematický, neboť ujednání o smluvní pokutě bývá sjednáno v rámci knihovního řádu, a písemná forma závazku zde bude zachována pouze v případě, kdy oprávněným zástupcem provozovatele podepsaný výtisk knihovního řádu bude podepsán i uživatelem (v tomto případě se může jednat i o podpisy stran na dvou různých výtiscích, neboť v tomto konkrétním případě nemusí být podpisy účastníků na téže listině).

Náhrada škody je nárok, který vzniká poškozené straně v důsledku porušení právních povinností druhou stranou. Výše takového nároku bude vždy záležet na rozsahu způsobené škody a míře odpovědnosti škůdce, jakož i dalších okolnostech případu, a bude se určovat vždy ad hoc. V některých případech knihovny paušalizují náhradu škody (např. ztráta knihy). Pokud se však bude uživatel domáhat vyčíslení skutečné škody namísto uplatnění paušalizované náhrady, měl by být s takovýmto požadavkem úspěšný. Určit cenu poškozeného/ztraceného dokumentu je totiž v praxi značně obtížné. Knihovny často používají v této souvislosti tzv. manipulačních poplatků, kterými paušalizují náklady spojené s určením výše škody, a které požadují vedle náhrady škody vyčíslené v konkrétním případě v souladu s ustanovením § 420 a násl. resp. 442 a násl. občanského zákoníku.

Poplatek z prodlení v souvislosti s výpůjčkami uvádějí knihovny často chybně. Tento poplatek lze uplatňovat v případech, kdy tak stanoví zákon, což se však nevztahuje na

výpůjčky. Sankční platba za pozdní vrácení vypůjčené věci může mít tedy jen a pouze charakter náhrady škody nebo písemně sjednané smluvní pokuty, přičemž v případě prodlení s plněním věci (tj. v našem případě s vrácením dokumentů) odpovídá dlužník za její ztrátu, poškození nebo zničení, ledaže by k této škodě došlo i jinak⁵⁹.

Tuto praxi by bylo vhodné sjednotit legislativně ošetřit tak, aby nadále nedocházelo k výše popsaným zmatkům a chybám. Vhodným řešením by mohlo být např. do § 4 stávajícího knihovního zákona doplnit ustanovení, že „Provozovatel knihovny je oprávněn vybírat poplatky z prodlení při pozdním vrácení výpůjčky a požadovat náhradu škody za zničené/ztracené knihovní dokumenty“.

Další platbou, která bývá vybírána v knihovnách je kauce, tedy složení určité částky při vypůjčení knihy s tím, že když tuto knihu čtenář (uživatel) v pořádku vrátí, bude mu příslušná částka vrácena. Na oprávněnost jejího vybírání existují dva názory reprezentované MK (resp. Svazem knihovníků a informačních pracovníků ČR) a Ministerstvem financí ČR.

Dle stanoviska Ministerstva financí ČR ze dne 8. 2. 2008⁶⁰ by požadování kaucí bylo porušením knihovního zákona, protože v něm nemá oporu.

S tímto stanoviskem Ministerstva financí ČR vyjádřil zásadní nesouhlas Svaz knihovníků a informačních pracovníků⁶¹. Možnost knihoven vybírat finanční částky na zajištění řádné povinnosti vrátit půjčenou knihu opírá jednak o čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, tedy o právo každého činit vše, co není zákonem zakázáno a jednak o právo knihovny požadovat jistotu ve smyslu ustanovení § 555 a následně zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, k naplnění povinnosti provozovatelů knihoven zajistit ochranu knihovního fondu. Na základě těchto skutečností Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR nepovažuje výklad Ministerstva financí ČR za relevantní a doporučil knihovnám postupovat podle občanského zákoníku, tedy požadovat jistotu ve smyslu ustanovení § 555 občanského zákoníku.

Je otázka, zda vztah provozovatel - uživatel knihovny je čistě soukromoprávní povahy a je řízen výlučně smluvně.

Knihovny ve smyslu knihovního zákona jsou zřizovány k poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb na základě a podle zákona, nejsou tedy soukromoprávním subjektem, který může dělat vše, co není zákonem zakázáno. Jejich

---

⁵⁹ KOUTNÁ, Petra: *Poplatky v knihovnách*. In: Čtenář, 61 (2009), č. 3, s. 107-108.

⁶⁰ dostupné na: http://knihovnam.nkp.cz/docs/Kauce_MFCR.doc

⁶¹ dostupný na: http://skip.nkp.cz/Bulletin/Bull08_226.htm#ti

zřizovatel je povinen ustanovovat tyto instituce v souladu se zákonem a uživatelům knihoven ukládat povinnosti pouze v rozsahu, který zákon umožňuje. Nelze se proto zcela ztotožnit se stanoviskem, že knihovna spadající pod režim knihovního zákona má neomezenou soukromoprávní dispozici, na základě níž může prostřednictvím svých knihovních řádů ukládat povinnost uživateli knihovny nad rámec zákona, tedy jako povinnost smluvní.

Snaha knihoven zajistit řádné vracení knih kaucemi či jinými zajišťovacími prostředky je pochopitelná. Nicméně tuto situaci by bylo možné řešit *de lege ferenda* v rámci novelizace knihovního zákona, kde by měl být režim zajištění povinností uživatelů knihoven explicitně vymezen. Současný stav, kdy knihovny vybírají kauce, jejichž výběr mají zakotven pouze do svých knihovních řádů a uživatelé knihoven je běžně skládají, bude fungovat do doby, než bude tato praxe napadena uživateli u soudu⁶². Proto by bylo lepší i pro tuto oblast prosadit relevantní změnu knihovního zákona.

5.1.3 Regionální funkce

Regionální funkce knihoven jsou vlastně služby poskytované mezi dvěma knihovnami. Jedná se o tradiční a velmi využívanou formu spolupráce mezi knihovnami, kdy krajská knihovna (resp. pověřené knihovny) poskytuje dle § 2 písm. h) knihovního zákona základním knihovnám poradenské, vzdělávací a koordinační služby, buduje výměnné fondy a zapůjčuje výměnné soubory knihovních dokumentů a vykonává další nezbytné činnosti napomáhající rozvoji knihoven a jejich veřejných knihovnických a informačních služeb. Tato služba není tedy primárně určena uživatelům knihovny (snad kromě zmíněných výměnných souborů), ale v konečném důsledku z ní samozřejmě uživatelé profitují.

Z uvedeného vyplývá, že regionální funkce knihoven by případně mohly být uvedeny v § 14 knihovního zákona, jako specifický druh meziknihovnických služeb. Vyžadovalo by to ovšem přepracování celého § 14 a novelizaci vyhlášky č. 88/2002 Sb., k provedení knihovního zákona. Tento postup by nebyl proti duchu zákona, který některé služby vymezuje podrobněji a právě meziknihovnické služby pak prováděcí vyhláškou určuje zcela přesně⁶³. Výkon regionálních funkcí knihoven je totiž dnes ošetřen pouze metodickým pokynem MK.

---

⁶² KOUTNÁ, Petra: Může knihovna od uživatele požadovat složení určité částky při vypůjčení knihy s tím, že když tuto knihu v pořádku vrátí, bude mu příslušná částka vrácena?. In: Čtenář, 61 (2009), č. 7-8, s. 266-267.

⁶³ VYČICHLO, Jaroslav: Regionální funkce knihoven a knihovnický zákon. In: Knihovny současnosti 2004. Brno, Sdružení knihoven ČR 2004, s. 72-78.

5.2 Autorský zákon

Také některé autorskoprávní aspekty veřejných knihovnických a informačních služeb by si zasloužily podrobnější legislativní úpravu, zejména reflektující vývoj a nové formy poskytování služeb.

V souvislosti s rozvojem moderních technologií a budování digitální knihovny se stále častěji hovoří o možnosti užití tzv. osiřelých děl a děl nedostupných na trhu. Těch existuje velké množství a pokud nebude uspokojivě vyřešena problematika autorských práv, jsou pro veřejnost reprezentovanou m.j. knihovnami víceméně ztracena.

Osiřelé dílo je takové, u něhož nelze určit totožnost autora nebo k němuž nelze následně zjistit údaje, jež jsou zapotřebí k projednání užití díla, k němuž je nezbytný souhlas autora či dalších nositelů případných práv. Může jít také o případ, kdy je u díla jméno autora uvedeno, ale totožnost osoby nelze přesně rozlišit⁶⁴. V případě děl nedostupných na trhu je situace odlišná v tom, že nositelé práv jsou sice známí a dohledatelní, ale většinou není známo, kdo práva vykonává (zda autor či nakladatel apod.) a rovněž nebývá známo, zda tyto subjekty považují dílo za ještě komerčně zajímavé a využitelné v budoucnu⁶⁵.

V ČR se v dosavadních, jakkoli rozsáhlých projektech digitalizace, knihovny problematice osiřelých děl a děl nedostupných na trhu vyhýbají. V případě, že není nepochybné, že jde o dílo volné, je kopie zpřístupňována pouze v knihovně. Na rozdíl od jiných zemí, u nás ze strany nositelů práv dosud nezazněl hlas, který by nabízel možnost součinnosti při řešení. V diskusích se spíše vyslovovalo stanovisko, že publikace na webu likviduje jakýkoli komerční potenciál díla.

Jinak je tomu v případě Evropské komise a jejího projektu „Evropská digitální knihovna“, jehož cílem je zpřístupnit evropské veřejnosti kulturní a vědecké dědictví prostřednictvím moderních technologií. V rámci projektu funguje pracovní skupina, resp. podskupina pro autorské právo, která poskytuje Evropské komisi rady a doporučení, jak na evropské úrovni nejlépe řešit organizační, právní a technické problémy a poskytla ke zvážení následující řešení.

---

⁶⁴ WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 7: Povinný výtisk elektronických online zdrojů. In: Knihovna plus, 2007, č. 1-2, dostupné na <http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis7.htm>

⁶⁵ FALADOVÁ, Adéla: Evropské digitální knihovna a autorské právo - 1. In: Čtenář, 60 (2008), č. 4, s. 136-140

Předtím, než by bylo možné nějaké dílo prohlásit za osiřelé, je třeba učinit veškeré možné kroky k nalezení nositelů práv, tedy kontaktovat přinejmenším kolektivní správce, nakladatele, knihovny atd. a v případě zemřelých autorů se pokusit nelézt dědice. K tomu je potřeba vytvořit určitá pravidla, ale vzhledem k nutnosti zajistit dostatečnou pružnost a možnost změn se jeví vhodné nestanovit tato pravidla přímo právním předpisem, ale raději formou doporučení. Pro další postup je možné inspirovat se dvěma modely používanými v zámoří:

- Kanadský autorský zákon zavedl v roce 1997 režim umožňující užívání osiřelých děl spočívající v tom, že se zájemce o užití takového díla poté, co se pokusil náležitě (a bezúspěšně) nalézt nositele práv, obrátí na speciální úřad (Copyright Board of Canada) s žádostí o udělení licence k užití uvedeného díla. Úřad posoudí, zda zájemce skutečně provedl náležité šetření, a pokud dospěje ke kladnému závěru, udělí zájemci licenční smlouvou souhlas k užití díla za stanovených podmínek a za stanovenou licenční odměnu. Úřad zpravidla stanoví, že odměna má být zaplácena kolektivnímu správci, který může vybrané odměny využít ke společnému prospěchu svých členů, resp. autorů, které zastupuje. V případě, že se nositel práv posléze objeví a ke svému dílu přihlásí a stane-li se tak ve lhůtě do pěti let po vypršení licenční smlouvy, je mu vyplacena odměna přímo kolektivním správcem. Uživatelé díla nehrozí podle této úpravy za užití díla žaloby ze strany nositele práv ani nebezpečí dalších nepředvídatelných nákladů (na odměnu autorovi, na soudní výlohy apod.).
- Model navržený v USA v roce 2006 nepočítá s udělením licencí úřadem či jinou institucí, pouze by měla být omezena odpovědnost uživatele za užití díla bez souhlasu autora. Pokud uživatel prokáže, že učinil vše, co bylo v jeho silách, aby autora našel, bude moci autor po takovém uživateli požadovat nanejvýše odškodnění ve výši obvyklé licenční odměny, jakou by bývali spolu uzavřeli, kdyby uživatel autora před užitím díla našel. Autor se nebude moci domáhat odškodného, na které má nárok v případě nelegálního užití autorského díla.

Oba modely jsou převoditelné do ČR, výhodou druhého systému je, že nepředstavuje žádné nároky na státní rozpočet ani žádné jiné administrativní, personální a finanční nároky na kolektivní správce či jinou instituci, která by udělovala licence.

U děl nedostupných na trhu stojí před knihovnou, která má zájem digitalizovat a/nebo zpřístupnit takové dílo v rámci digitální knihovny prostřednictvím internetu, nutnost zajistit si souhlas nositelů autorských práv. To lze učinit např. prostřednictvím licenční smlouvy, která umožňuje knihovnám díla nedostupná na trhu digitalizovat a zpřístupňovat uživatelům prostřednictvím uzavřených zabezpečených sítí. Nositel práv má nárok na odměnu, může však uzavřít i bezúplatnou licenci. Licenci lze kdykoli zrušit, mimo jiné i za účelem opětovného komerčního využití díla, vzorová smlouva však pamatuje i na ochranu oprávněných zájmů knihovny (např. za určitých podmínek má knihovna nárok na náhradu vynaložených nákladů apod.). Autor/vydavatel má právo požadovat od knihovny informace o užívání díla, které mu umožní lépe zhodnotit, jaký potenciál má jeho případné opětovné komerční využití. Knihovna by mohla poskytovat on-line přístup k digitalizovanému dílu jiným knihovnám nebo třetím osobám (např. univerzitám apod.) jen na základě zvláštní licenční smlouvy⁶⁶.

Ovšem nejen díla osiřelá a nedostupná na trhu jsou dnes zpřístupňována prostřednictvím moderních technologií – a ne pouze ve veřejných knihovnách. Autorský zákon bude nucen se s tímto fenoménem vypořádat. Navrhnout nějaké konkrétní legislativní řešení je ovšem nad síly autorky i nad rámec této práce.

---

⁶⁶ FALADOVÁ, Adéla: Evropské digitální knihovna a autorské právo - 2. In: Čtenář, **60** (2008), č. 5, s. 169-173

5.3 Povinný výtisk

Další oblastí, která by měla být upravena precizněji je oblast povinného výtisku. Stávající právní úprava neřeší otázku, od jaké výše nákladu je vydavatel povinen jej odevzdat. Jedná se především o bibliofilie a velmi nákladné publikace, které vychází v nákladu pouhých několik desítek kusů a odevzdání 5 povinných výtisků znamená pro vydavatele značnou zátěž⁶⁷. V této souvislosti lze výhrady vydavatelů jednoznačně pochopit. Zde zákonodárce mohl učinit vstřícný krok a rozumný kompromis a alespoň ve vztahu k některým příjemcům jim mohl přiřknout právo na např. polovinu obvyklé ceny⁶⁸.

Dalším gestem, které zákonodárce může velmi snadno směrem k povinným subjektům učinit (vzhledem k tomu, že Česká pošta je stále ještě státním podnikem), je osvobodit poštovní zásilky obsahující povinný výtisk od poštovného. V současnosti jsou takto osvobozeny pouze tzv. slepecké zásilky nepřesahující určitý rozměr⁶⁹.

Oblastí, o které se dnes hodně hovoří a která by si zasloužila legislativně upravit je povinný výtisk elektronických online zdrojů. Vzhledem pokroku společnosti a jejích technických možností se stále větší množství informací zveřejňuje prostřednictvím Internetu. Tyto informace jsou sice zveřejněny rychle, celosvětově a operativně, ale na druhou stranu jsou zatíženy nevýhodou spočívající v jisté neuchopitelnosti, proměnlivosti a zániku⁷⁰. V Národní knihovně ČR vzniká již od počátku tisíciletí projekt WebArchiv elektronických online zdrojů (Národní digitální knihovna), tj. speciální konzervační fond, který bude trvale uchovávat povinný výtisk takových dokumentů. Cílem projektu je, kromě technického řešení, i připravit legislativní podmínky pro vyhledávání, získávání, zpracování, uchování a zpřístupňování a ochranu těchto dat. Stávající zákony týkající se povinných výtisků nejsou pro tento typ dokumentů využitelné (tiskový zákon hovoří dokonce přímo pouze o „hmotných rozmnoženinách“) a nemají-li být do budoucna tyto zdroje ztraceny, je třeba legislativně upravit i tuto oblast. V současné době existují dokonce 3 návrhy řešení: prostřednictvím novelizace knihovního zákona⁷¹, novelizací zákona o neperiodických publikacích a tiskového

---

⁶⁷ Přitom předchozí zákon č. 106/1991 Sb., o neperiodických publikacích na tuto situaci pamatoval, když ze své účinnosti m.j. vylučoval „rozmnoženiny díla vydaného v počtu do 300 (později novelou zvýšeno na 500) rozmnoženin a bibliofilská vydání literárních a uměleckých děl“.

⁶⁸ stejný odkaz jako pozn. č. 44

⁶⁹ WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 10: Právo povinného výtisku z pohledu zákona ČNR č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů. In: Knihovna plus, 2007, č. 1-2, dostupné na <http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/allis10.htm>

⁷⁰ stejný odkaz jako pozn. č. 64

⁷¹ dtto

zákona⁷² nebo připravit samostatný zákon upravující pouze záležitosti specifické pro povinné ukládání elektronických síťových publikací⁷³. Ať již bude věc legislativně-technicky upravena jakkoliv, je třeba zakotvit: příjemce povinného výtisku elektronických online zdrojů, jejich poskytovatele, způsob splnění povinnosti povinný výtisk poskytnout a též práva a povinnosti příjemců povinného výtisku (např. rozmnoženinu uložit, zpracovat, půjčovat, archivovat atd.).

Samostatnou kapitolou, která si ovšem neméně zaslouží legislativní zpracování je použití digitální knihovny pro zrakově postižené. V dnešní době, kdy společnost zdůrazňuje právo každého člověka na vzdělání a informace a zároveň se usiluje o co největší integraci občanů s handicapem, stávají se knihovny orientující se na shromažďování a zprostředkování elektronických zdrojů určených osobám zrakově postiženým nedílnou součástí systému informačních institucí. Tyto knihovny vznikají víceméně spontánně a knihovní věda a praxe na ně nestačila ještě adekvátně zareagovat a problematika není dostatečně ošetřena ani z legislativního hlediska⁷⁴. Zde je opět třeba vyřešit situaci s povinnými výtisky. Problém je, že základním typem dokumentu, ze kterého osoby se zrakovým postižením čerpají informace, nejsou již publikace tištěné slepeckým písmem, ale právě elektronické zdroje přizpůsobené pro hlasový či hmatový výstup z počítače. Žádný zákon ovšem neukládá vydavatelům poskytovat knihovnám elektronické verze svých publikací. Knihovny pro zrakově postižené jsou pak odkázány na dobrou vůli nakladatelů, nebo musí dokument digitalizovat vlastními silami, což jim umožňuje autorský zákon. Problematika digitálních knihoven pro zrakově postižené se nekryje s problematikou obecně, ale lze ji efektivně řešit spolu s úpravou povinného výtisku elektronických on line zdrojů zmíněnou výše.

---

⁷² v současnosti asi politicky nejméně průchodné

⁷³ CELBOVÁ, Ludmila: Český web a povinný výtisk. In: Knihovna (online), **19** (2008), č. 2, s. 59-65. (<http://knihovna.nkp.cz/knihovna82/82005.htm>)

⁷⁴ STODOLA, Jiří: Právní aspekty digitálních knihoven pro zrakově postižené. Knihovna plus (online), **1** (2010), č. 1 (<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus101/stodola.htm>)

5.4 Ochrana osobních údajů

To, že se oprávnění knihoven shromažďovat a evidovat rodná čísla uživatelů řešilo až před Nejvyšším správním soudem a taktéž vícekrát novelizovaná a měněná stanoviska ÚOOÚ v téže věci⁷⁵, opravňují k úvahám *de lege ferenda* i v této oblasti. Zákon č. 53/2004 Sb., kterým se mění některé zákony související s oblastí evidence obyvatel, říká v § 13c odst. 1, písm. b), že „rodná čísla lze využívat jen stanoví-li tak zvláštní zákon“. Knihovní zákon takové oprávnění knihovnám nedává, ale bylo by zjevně přínosné zákon v tomto smyslu novelizovat.

---

⁷⁵ Dostupné na: http://www.uoou.cz/files/stanovisko_2002_2.pdf. Stanovisko bylo vytvořeno v srpnu 2002, aktualizováno v listopadu 2005 a revidováno v srpnu 2009.

ČÁST II

Česko(slovenské)⁷⁶ knihovnické zákonodárství – historická komparace

České veřejné knihovnictví ovlivňovala od počátku existence samostatného Československa také speciální právní úprava – knihovnické zákonodárství. Je pozoruhodné, že 3 zákony, které vznikly v průběhu cca 80 let, byly naprosto rozdílné, každý upravoval problematiku jiným způsobem a z jiného hlediska. V této části se zamýšlím nad tím, proč tomu tak bylo a jak aktuální politická a společenská situace ovlivnila konkrétní podobu daného zákona.

Oblasti knihovnictví se věnovaly a věnují zejména 3 hlavní zákony: zákon č. 430/1919 Sb., o obecních knihovnách, zákon č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon) a zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). Pro zákony z roku 1919 a 1959 se mezi odbornou knihovnickou veřejností vžilo označení 1. a 2. knihovnický zákon, zákon z r. 2001 se označuje zkráceným názvem – knihovní zákon. Tyto názvy používám i zde.

1 První knihovnický zákon

1.1 Stav veřejného knihovnictví

Historické události, které vedly k rozpadu rakousko-uherské monarchie a k vytvoření samostatné Československé republiky, poznamenaly rozhodujícím způsobem i vývoj českého knihovnictví.

Již před první světovou válkou měly zejména české a moravské historické země poměrně rozsáhlou síť knihoven. Více než 40% obcí mělo svou veřejnou knihovnu, další knihovny byly budovány na spolkovém principu; celkem více než 9.800 knihoven.⁷⁷

Péče státu o tyto knihovny byla vcelku nepatrná. Až rok 1918 přinesl podmínky k výrazným změnám na tomto úseku.

---

⁷⁶ **Pozn.:** Přestože je tato kapitola nazvána Česko(slovenské) knihovnické zákonodárství, zabývám se pouze knihovnami českými, neboť vývoj oboru v České a Slovenské republice a také jeho právní úprava byly vždy poněkud odlišné a současný slovenský zákon je již zcela jiný.

⁷⁷ **Pozn.:** Situace na Slovensku byla zcela jiná, v době vzniku republiky zde nebyla ani jedna slovenská veřejná knihovna a na Podkarpatské Rusi nelze od existenci veřejného knihovnictví již vůbec hovořit, zejména kvůli negramotnosti většiny obyvatelstva.

1.2 Zákon č. 430/1919 Sb., o obecních knihovnách a souvisící normy

Kulturní československá veřejnost si plně uvědomovala moc a význam veřejných knihoven. Přípravou knihovnického zákona se začal zabývat knihovní odbor Osvětového svazu již před vyhlášením samostatné republiky – 14. října 1918. Velké diskuse se vedly o dvou otázkách: zda se má zákon týkat veškerých knihoven, tedy kromě „lidových“ má zahrnout i knihovny vědecké a zda má být zákon obligatorní či fakultativní. Zde se střetávaly návrhy ponechat otázku zakládání a udržování knihoven zcela na vůli obcí, prosadit povinnost zřídit knihovnu v každé obci, kde je škola nebo uložit tuto povinnost všem obcím. Nakonec zvítězilo pojetí upravit pouze otázku lidových obecních knihoven a uložit povinnost jejich zakládání a financování *všem* obcím v československé republice. Uplatnění této zásady bylo projevem snahy dosáhnout co největšího a přitom rovnoměrného rozšíření vzdělanosti obyvatelstva prostřednictvím knihoven.

1. knihovnický zákon byl schválen Národním shromážděním 22. července 1919. Kromě povinnosti zřizovat veřejné knihovny ve všech politických obcích stanovil také povinnost zakládat samostatné menšinové knihovny nebo zvláštní menšinová oddělení všude tam, kde žilo menšinové obyvatelstvo. Podle zákona měla mít dobudovaná knihovna půjčovnu, čítárnu a příruční knihovnu. Lhůta pro zřízení knihoven ve všech obcích byla stanovena na 1-2 roky. Na udržování a rozšiřování knihoven byl stanoven příspěvek obce ve výši 30 hal. – 1 Kč na obyvatele; bylo umožněno, aby obce převzaly spolkové a jiné knihovny. Podle zákona byly vytvořeny knihovní rady se značnou pravomocí (uplatňovaly svůj vliv při jmenování knihovníků a pomocných sil, při jednání o umístění a doplňování knihovních fondů, při schvalování výpůjčních řádů apod.). Knihovník měl v knihovní radě pouze poradní hlas. Knihovny v obcích nad 10.000 obyvatel měl vést knihovník z povolání, dozor nad knihovnami vykonávali knihovničtí instruktoři, ústřední dozor si ponechávalo Ministerstvo školství a národní osvěty.

Poměrně brzy po schválení zákona bylo vydáno podrobné prováděcí vládní nařízení č. 607/1919 Sb., které blíže vymezilo skladbu knihovního fondu veřejných knihoven a vyhradilo ministerstvu právo uveřejňovat seznam děl, které je nutno vyloučit z veřejných knihoven. Vládní nařízení dále rozvedlo zásady zakládání menšinových knihoven a stanovilo podrobnosti o místnostech a vnitřním zařízení veřejných knihoven. Jeho významnou součástí bylo stanovení tzv. přenesené působnosti veřejných knihoven, tzn. péče o zřizování a rozvoj knihoven v tzv. obecních ústavech (sirotčincích, útulcích, chudobincích, hasičských strážnicích apod.) a doporučení, aby veřejné knihovny nabídly pomoc i jiným místním

korporacím (vojenským a podnikovým knihovnám, železnicím, velkostatkům atd.). Byla stanovena minimální doba, po kterou mají být knihovny přístupny tak, aby vyhovovala většině obyvatelstva. Je tu i významná věta: „*Veřejné knihovny půjčují četbu zpravidla bezplatně*“. Nařízení obsahovalo i plán postupné realizace zásady, že knihovna má být zřízena v každé obci republiky; lhůty byly určeny podle počtu obyvatel a existence školy tak, že tato zásada měla být splněna nejpozději do 31. prosince 1929. Vládní nařízení zpřesnilo ustanovení zákona, která se týkala knihovnických rad, nákladů na knihovnu a poměru veřejných knihoven k jiným knihovnám. Poprvé tu jsou právně formulovány požadavky na osobu knihovníka (vyžaduje se inteligence, znalost literatury a správy knihovny), pro práci v knihovně nad 10.000 obyvatel je podle tohoto nařízení kvalifikován ten, kdo má státní knihovnickou zkoušku. Vládní nařízení nakonec zpřesnilo i otázku dozoru⁷⁸.

1.3 Zhodnocení právní úpravy

1. knihovnický zákon spolu s nařízením vlády č. 607/1919 Sb. je poměrně značně konkrétní, zejména pokud jde o hmotné zajištění knihoven a jejich celkovou výstavbu. Avšak, jestliže tato konkrétnost prokázala výstavbě knihovnictví skutečné služby zejména do r. 1929, způsobila na druhé straně poměrně rychlé zastarávání některých dílčích zásad a brzy vedla k tomu, že knihovníci volali po novelizaci těchto právních předpisů.

Zákon a jeho vládní nařízení podnítil takový růst veřejných knihoven, že jsme se jako první země na světě přiblížili k uskutečnění ideje „knihovna v každé obci“. To bylo právě ono nové, progresivní, co dosud neznalo světové knihovnické zákonodárství a vzbudilo značnou odezvu v cizině. Podíváme-li se na zákon očima počátku 21. století, na snahu přiblížit lidem tištěnou produkci minulosti i přítomnosti, poskytnout jim vhodné využití volného času, informace odborného rázu a další údaje, které tehdy nebylo možné získat jinak (zvláště v odlehlých venkovských oblastech), shledáme, že je doslova převratný. Vnesl do společnosti i potřebný díl osvětové aktivity bez ohledu na geografickou pozici i demografické složení obyvatelstva. Umožnil i národnostním menšinám nalézt své knihy, autory a vzdělané knihovníky. Právě zmíněná tradice je skutečně velmi cenným historickým odkazem a dokladem toho, jak přistupoval nový národnostní stát k uspokojení zájmů a potřeb svých občanů. Z tohoto hlediska tehdejší Československá republika překonala mnohé své sousedy i další státy Evropy a světa. 1. knihovnický zákon byl průkopnický a platil 40 let.

---

⁷⁸ STREIT, Vincenc: K 80. výročí vzniku zákona č. 430/1919 Sb., o obecních knihovnách. In: Čtenář, **51** (1999), č. 4, s. 102-104.

2 Druhý knihovnický zákon

2.1 Stav veřejného knihovnictví

Výsledkem 1. knihovnického zákona nebyl pouze značný nárůst počtu veřejných obecních knihoven, ale spolu s působením Ministerstva školství a národní osvěty došlo k obnově a velkému rozkvětu českého knihovnictví obecně. Byl založen Spolek československých knihovníků, Československý bibliografický ústav, Státní knihovnická škola a v roce 1925 Národní knihovna⁷⁹ a byly též vystavěny budovy Městské knihovny v Praze. V roce 1935 byla vytvořena jediná Národní a univerzitní knihovna s právem povinného výtisku, v roce 1937 existovaly ústřední knihovny krajů⁸⁰, 42 okresních knihoven a 39 knihoven obvodových a začala se finančně zlepšovat i situace malých knihoven obecních.

Pak přišla léta nacistické okupace a tím byl slibný vývoj československého knihovnictví na dlouhou dobu přerušeno. Československá republika nepřestala právně existovat a také zákon z roku 1919 platil formálně i v podmínkách protektorátu. Po roce 1945 byly knihovny ve značně rozvráceném stavu, v českých zemích bylo zničeno asi 30% knihoven, fašisté vyřadili 650 tisíc knih, statisíce dalších svazků bylo poškozeno nebo zničeno v zabraných územích. Proto už Košický vládní program zahrnoval úkoly směřující k obnově a znovuootevření knihoven, očištění od nacistické literatury a nahrazení zničených knihovnických fondů.

Po změně politického režimu v roce 1948 bylo jasné, že stávající knihovnický zákon nevyhovuje novým společenským podmínkám a začalo desetiletí diskusí o jeho nové podobě. Zpočátku bylo navrhováno pouze opravit sporné články a uplatnit zásadu vzájemné kooperace všech knihoven od nákupu literatury a výměny knih až po centrální katalogizaci v ústřední národní knihovně. Brzy ovšem převládl názor, že knihovny jsou jedním ze základních nástrojů ideového působení ve smyslu programu Národní fronty a od toho se odvíjelo celé pojetí nového zákona. Byly zakládány knihovny nového typu (osvětové knihovny Revolučního odborového hnutí, politické Gottwaldovy knihovny), Svaz knihovníků ovládli představitelé „pokrokových sil“, knihovny se staly politickými institucemi a knihovníci velmi usilovali o přijetí nové právní úpravy. Vzhledem k tomu, že v roce 1950 bylo rozhodnuto, že

---

⁷⁹ Název ústřední (hlavní) knihovny se v průběhu let měnil – Národní knihovna, Národní a univerzitní knihovna, Státní knihovna ČSSR..., vždy se jedná o tu samou instituci, dnes s názvem Národní knihovna ČR

⁸⁰ Termín „ústřední knihovny *krajů*“ jsem zvolila jen kvůli přehlednosti, tyto knihovny se běžně „krají“ nazývaly, i když v administrativním uspořádání státu dle zákona č. 125/1927 Sb.,... se o krajích nehovořilo.

zákonnou úpravu knihoven je třeba řešit souběžně s celou lidovými výchovou a osvětou, odsunulo se zpracování a přijetí zákona o několik let⁸¹.

2.2 Zákon č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon)

Vlastní oficiální příprava znění nového knihovnického zákona trvala zhruba rok (od srpna 1958) a podílela se na ní pracovní skupina na tehdejší Ministerstvu školství a kultury. Od počátku byla preferována jednotná soustava knihoven tvořená všemi typy knihoven a završená zřízením Státní knihovny umístěné na vrcholu hierarchie. Počítalo se i se vzájemnou spoluprací knihoven formou meziknihovní výpůjční služby, začleněny byly zásady o budovách a provozních prostorách knihoven, jejich registraci a umožnění přednostního nákupu knih a pozornost byla věnována též zabezpečení odborného vzdělávání knihovníků. V ideové rovině převážila preference výchovného působení knihoven na čtenáře, byla začleněna funkce a politická působnost národních výborů a dohodnuto zřizování metodických center.

2. knihovnický zákon byl Národním shromážděním schválen 9. 7. 1959 (společně se zákonem osvětovým a muzejním). Obecně řešil ideové a organizační otázky všech knihoven veřejného charakteru v ČSSR a spojil tyto knihovny v jednotnou soustavu. Rámcově postihl jednotné poslání, úkoly, povinnosti a práva knihoven různých druhů a typů a předpokládal, že specifické úkoly těchto knihoven, jejich organizaci, způsob hospodaření atd. stanoví statuty a organizační řády, které vydají příslušné orgány⁸². Knihovny byly charakterizovány jako důležité a účinné masové činitele socialistické výchovy přispívající k rozvoji vědy a techniky, napomáhající při řešení politických a hospodářských úkolů a rozvíjející tvůrčí iniciativy lidu v boji za vítězství socialismu⁸³. Zákon stanovil jednotnou soustavu knihoven, tzn. soustavu všech existujících knihoven, která má umožnit každému čtenáři získat prostřednictvím meziknihovní výpůjční služby žádanou knihu. Knihovnám bylo zajištěno přednostní právo při získávání literatury a měly povinnost spolupracovat při nákupu, výměně a především dovozu zahraniční literatury. Knihovny se měly povinně přihlásit do jednotné evidence knihoven. Jako vrcholnou institucí celé jednotné soustavy byla určena Státní knihovna ČSSR a byly vymezeny její základní funkce, zákon popsal síť knihoven a speciální pozornost byla

---

⁸¹ STREIT, Vincenc: Zákon o jednotné soustavě knihoven. K 40. výročí knihovnického zákona č. 53/1959 Sb. In: *Čtenář*, 51 (1999), č. 9, s. 250-252.

⁸² Na rozdíl od zákona z r. 1919, který podrobně řešil otázky jedné sítě knihoven, takže plnil spolu s prováděcími nařízeními úlohu uvažovaných statutů.

⁸³ NOVOTNÝ, František: Československé knihovnické zákonodárství. Praha, Orbis 1962. 106 s.

věnována knihovnám lidovým. Dále zákon pojednával o řízení a koordinaci, které příslušelo národním výborům, krajským a okresním knihovnickým komisím, ústředním orgánům, orgánům, které knihovny zřizovaly a zejména Ministerstvu školství a kultury. Poradním, iniciativním a koordinačním orgánem ministerstva pro otázky knihovnictví byla ustanovena Ústřední knihovnická rada. Osobnost a povinnosti knihovníka byly popsány jen velmi vágně, vzdělání a kvalifikační předpoklady měly být upraveny v dalších předpisech. Pamatováno bylo i na hmotné zabezpečení knihoven, knihovny nesměly být přemístěny do nevhodných budov a místností. Zákon neupravoval zpoplatnění služeb knihoven, ty byly ovšem již tradičně poskytovány bezplatně⁸⁴.

Ke 2. knihovnickému zákonu bylo postupem doby vydáno velké množství prováděcích předpisů. Směrnice č. 9695/72-II/3 o zvláštních fondech tiskovin v knihovnách jednotné soustavy určila způsob nakládání s „nežádoucí“ literaturou. Knihovní dokumenty byly vyřazeny z knihoven a uloženy do zvláštních skladů, ale nebyly kupodivu zničeny. Vyhláška č. 45/1963 o povinných a pracovních výtiscích (novelizována vyhláškou č. 140/1964) zavádí do právního řádu široký institut povinného výtisku. Dva výtisky získávala Státní knihovna ČSSR, po jednom výtisku státní vědecké knihovny (ústřední knihovny krajů) a Knihovna Národního muzea. Státní vědecké knihovny získávaly též regionální povinný výtisk novin a časopisů z území kraje, vybrané knihovny obdržely oborový povinný výtisk. Počet těchto povinných výtisků dosahoval několika desítek exemplářů (až 150 ks), kromě knihoven byly též odevzdávány do archivů, prokuratur, ústředí knižní kultury atd. Vzhledem k nedostatku devizových prostředků byla velká pozornost věnována získávání a evidenci literatury ze zahraničí (s výjimkou socialistických států) – dle vyhlášky č. 110/1965 o evidenci zahraniční literatury. Zcela nový fenomén přinesla vyhláška Ministerstva školství a kultury č. 51/1963 o evidenci knihoven jednotné soustavy, o meziknihovní výpůjční službě a přednostním právu knihoven při získávání literatury, časopisů a jiných sbírkových materiálů. Evidence knihoven nebyla v praxi nikdy naplněna, ovšem knihovny vedly celou řadu vlastních evidencí – evidenci počtu čtenářů, knih a výpůjček. Ustanovení o meziknihovní výpůjční službě popisovala, jakým způsobem je konkrétně tato služba prováděna; přednostní právo knihoven při získávání literatury ukládalo podnikům státního knižního obchodu povinně knihovnám opatřovat i literaturu, kterou neměly na skladě (obdobné povinnosti měly i antikvariáty), větší knihovny nakupovaly a zpracovávaly fond pro malé vesnické knihovny a vydavatelé byli povinni konzultovat své ediční plány s knihovnami.

---

⁸⁴ CEJPEK, Jiří a kol.: Dějiny knihoven a knihovnictví. Praha, Karolinum 2002. 246 s.

2.3 Zhodnocení právní úpravy

2. knihovnický zákon včetně prováděcích předpisů byl zcela poplatný době svého vzniku. Je poměrně nekonkrétní, obsahuje řadu paragrafů, které vlastně nejsou skutečnou právní úpravou, ale spíš ideovými větami bez normativního obsahu⁸⁵. Ale právě tato nekonkrétnost umožňovala na druhou stranu poměrnou pružnost při vydávání prováděcích předpisů. Přes všechny své nedostatky nebyl zákon nikdy novelizován a platil 41 let.

Přinesl ovšem i některé nové jevy, především myšlenku jednotné sítě, tedy nečlenil již dále knihovny na lidové a vědecké, ale zabýval se knihovnami veřejnými, resp. veřejně přístupnými (jak je popsáno dále, tato otázka byla hojně diskutována o 40 let později při přípravě současné právní úpravy). Myšlenka jednotné sítě byla ojedinělým jevem i ve světovém knihovnickém zákonodárství a ovlivnila knihovnickou politiku především v dalších socialistických zemích, ale také např. ve Francii a Belgii. Novinkou v knihovnickém zákonodárství bylo přednostní právo knihoven při získávání literatury, velké množství knihoven mělo právo povinného výtisku. Zcela převratná byla (alespoň v našich podmínkách) koncepce meziknihovní služby - detailně propracovaný systém, který umožnil každému občanu vypůjčit si požadovanou knihu z kterékoliv knihovny jednotné soustavy.

---

⁸⁵ Např.: *Knihovník v lidově demokratickém státě plní významné politickovýchovné poslání a musí mít proto potřebnou politickou i odbornou kvalifikaci. Jeho povinností je zejména iniciativně získávat nové čtenáře, ... a všemi způsoby práce s knihou napomáhat ke zvýšení politického uvědomění a uspokojování potřeb občanů při prohlubování jejich všeobecného i odborného vzdělání a kulturního rozhledu.*

3 Knihovní zákon

Nelze jednoduše říci, že všechno, co bylo v oblasti veřejného knihovnictví zavedeno a vybudováno v období platnosti 2. knihovnického zákona bylo špatné. Prosadila se koordinace bibliografické činnosti a tím byla odstraněna duplicitní práce, bylo založeno středoškolské a vysokoškolské studium knihovnictví, zřízeny státní vědecké knihovny (dnes knihovny krajské) a ústřední odborné knihovny (Knihovna Akademie věd, Ústřední zemědělská a lesnická knihovna, Státní pedagogická knihovna Komenského, Národní lékařská knihovna, Státní technická knihovna atd.). Systém meziknihovní služby se používá dodnes, i když v podmínkách rozšíření výpočetní techniky a internetu poněkud modifikovaný.

Zároveň ale došlo k naprosté „ideové“ devastaci oboru. Knihovny se staly předním nástrojem socialistické výchovy, zmizela z nich spousta „závadné“ literatury, politická soutěž „Budujeme vzornou lidovou knihovnu“ se stala noční můrou celých generací knihovníků. Jestliže knihovnictví poměrně prosperovalo, bylo to nikoliv díky, ale navzdory 2. knihovnickému zákonu.

Již v roce 1990 bylo jasné, že aplikovat zákon v nových podmínkách je zcela nemožné a začalo dlouhé desetiletí dohadů, diskusí a příprav legislativy nové.

3.1 Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon)

Již od počátku 90. let 20. století začala odborná knihovnická veřejnost volat po nové právní úpravě oboru. Nebyla ovšem vůbec jednotná v tom, zda je taková právní úprava vlastně nutná a v případě, že ano, jak by měla vypadat. Zákonodárce, resp. Ministerstvo kultury ČR, dlouho zastával názor, že pouze navrhne zrušit stávající zákon a nebude žádný nový připravovat, toto se změnilo až s nástupem vlády ČSSD v roce 1998.

Do té doby vzniklo z iniciativy odborné veřejnosti nespočet verzí knihovního zákona, od zákona velmi podrobného, zcela přesně popisujícího jednotlivé druhy a typy knihoven a povinnosti jejich zřizovatelů včetně detailního vzorce pro výpočet financování až po zákony zcela volné, spíše proklamativního charakteru, které měly především vyjádřit zájem státu na existenci veřejných knihoven, ale vlastně nijak problematiku neupravovaly.

V roce 1998 vznikla na MK pracovní skupina pro přípravu novely knihovního zákona, složená ze zástupců ministerstva a Ústřední knihovnické rady⁸⁶.

Poměrně brzy bylo zřejmé, že dávno minula doba, kdy bylo možné zákonem nařídit samosprávám, jakým způsobem budovat a vést vlastní knihovnu. Proto bylo rozhodnuto vytvořit zákon spíše motivačního charakteru, tzn. popsat, jak by měla veřejná knihovna vypadat, a pokud budou v zákoně popsané podmínky splněny, má zřizovatel právo požádat o státní dotaci (tomu ovšem předcházela několikaletá dobrá zkušenost knihovníků s dotačními programy pro knihovny vyhlášenými MK a MŠMT).

Knihovní zákon byl přijat Parlamentem České republiky dne 29. června 2001. Zavedl zcela nové chápání právní úpravy – nenařizoval, ale přesně vymezil podmínky za kterých lze poskytovat veřejné knihovnické a informační služby. Uložil tyto služby poskytovat bezplatně, příp. za úhradu skutečně vynaložených nákladů. Evidence knihoven není již nadále povinná, ale pouze evidované knihovny (a evidovat lze pouze ty, které plní podmínky dané zákonem) mohou získat finanční prostředky ze státního rozpočtu. Jednotná soustava knihoven je nahrazena sítí knihoven, kterou tvoří knihovny zřizované MK (Národní knihovna ČR, Moravská zemská knihovna a Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana), krajské, základní (běžné veřejné) a specializované (odborné) knihovny.⁸⁷ Tyto knihovny jsou navzájem povinny spolupracovat při poskytování meziknihovnických výpůjčních služeb. Dále zákon stanoví, jak vést evidenci a revizi knihovního fondu, jak tento fond ochraňovat a jak postupovat při vyřazování knihovnických dokumentů. Při nesplnění podmínek stanoví sankce.

K zákonu č. 257/2001 Sb., byly vydány pouze dva prováděcí předpisy: vyhláška MK č. 88/2002 Sb. k provedení knihovního zákona a nařízení vlády č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla pro poskytování dotací knihovnám. Tyto podzákonné právní předpisy byly podrobně popsány v předchozí části této práce.

Samostatnou kapitolu tvoří dva zákony, které m.j. upravují právo povinného výtisku pro knihovny (tedy nadále nikoliv již podzákonné předpisy): zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích (novelizovaný zákonem č. 320/2002 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů) a zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a změně některých dalších zákonů (tiskový zákon) (novelizovaný zákony č. 302/2000 a č. 320/2002) – opět byly již v této práci popsány.

---

⁸⁶ Pozn.: tento poradní orgán ministra, založený 2. knihovnickým zákonem, stále existuje

⁸⁷ K srpnu 2011 je v Evidenci knihoven Ministerstva kultury ČR (<http://www.mkcr.cz/images/knihovny/A.HTM>) evidováno 6.101 knihoven

3.2 Zhodnocení právní úpravy

ČR se, jako již tradičně, v oblasti právní úpravy veřejného knihovnictví vydala zcela jinou cestou, než ostatní země a opět jsme si získali velkou pozornost a uznání široké světové odborné veřejnosti. Lze se domnívat, že knihovní zákon je velmi moderní právní úpravou. Je natolik univerzální, že je použitelný pro popis práv a povinností veškerých veřejně přístupných knihoven bez ohledu na typ jejich zřizovatele, „lidovost“ či „vědeckost“ nebo fakt, zda se jedná o knihovny, které stále budují svůj fond, nebo jsou knihovnami již uzavřenými atd. Zákon nikoho nenutí knihovnu zřizovat ani provozovat, ale pokud se tak děje a děje-li se za podmínek vymezených zákonem, nabízí zřizovatelům takové výhody, že se jim to vyplatí. Podmínky stanovené v zákoně lze pokládat za „minimální“, bez jejich splnění by ani nebylo možné nějaké zařízení nazývat knihovnou. Škála možností, na které lze poskytovat dotace ze státního rozpočtu (a které jsou také fakticky poskytovány) je natolik široká, že pokrývá veškerý sortiment činností v knihovnách prováděných. Dále stát hradí knihovnám poplatky spojené s provozem internetu a prostřednictvím Národní knihovny ČR hradí odměny za užití a půjčování předmětů ochrany podle autorského zákona. Toto je naprosté novum, doposud bylo půjčování knihovních dokumentů v knihovnách z takovéto ochrany vyňato a nebylo nijak zpoplatňováno.

4 Shrnutí

Je až překvapující, jak silně ovlivní společenské podmínky vznik a pojetí právní úpravy i tak okrajové oblasti, jakou je veřejné knihovnictví. V naší historii se setkáme jak s úpravou nařizující – 1. knihovnický zákon, tak ideologickou a popisující stav – 2. knihovnický zákon, až po úpravu opravňující a motivační – knihovní zákon. Každý zákon upravoval knihovnictví po svém, v každém se vyskytly instituty jedinečné, které se již později neopakovaly.

Zákon z roku 1919 je jasným dokladem toho, jak nový národnostní stát přistupoval k uspokojování zájmů a potřeb svých občanů. Je třeba si uvědomit, že v počátku existence samostatné Československé republiky bylo třeba vybudovat síť a organizaci národního veřejného knihovnictví prakticky od nuly. Proto jsou právní předpisy tak detailní a objevují se v nich ustanovení, která již později nebyla nikdy upravena a to ani podzákonnými předpisy. Zákon byl velmi podrobný a mj. věnoval velkou pozornost zřizování a provozování menšinových knihoven. To nejlépe ilustruje, jaká pozornost byla věnována menšinám jako pevné součásti nového státu. Knihovny a jejich fondy se staly součástí státní politiky.

Zákon z roku 1959 zcela odpovídá duchu doby; výrazná ideologická úprava formovala knihovny jako součást tehdejší kulturní politiky. I na tomto zákonu je vidět, jak aktuální politická a společenská situace ovlivňuje tvorbu právních předpisů. Knihovny byly pojímány jako činitelé socialistické výchovy a od toho se odvíjela celá právní úprava. Zákon byl ideologický a nekonkrétní, těžiště spočívalo ve velkém množství podzákonných předpisů, které m.j. zavedly kategorii zvláštních fondů tiskovin (tzn. literaturu „na indexu“), evidenci zahraniční literatury a přednostní právo knihoven při získávání literatury.

A zákon z roku 2001 nejlépe naplňuje myšlenku, že je povoleno vše, co není zákonem zakázáno. Hlavním předmětem zákona již dále nejsou knihovny jako instituce, ale cíl – poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb. Tento cíl je samozřejmě naplněn prostřednictvím knihoven, ale je ponecháno na zřizovateli, jakým způsobem zákonem zformulovaného cíle dosáhne. Stát prostřednictvím MK podporuje a motivuje zřizovatele financováním dotačních programů. V souvisících předpisech se poprvé řeší vztah knihoven a autorského zákona, reaguje na vznik nového fenoménu - internetu a prostřednictvím nařízení vlády č. 5/2003, o oceněních v oblasti kultury, udělovaných Ministerstvem kultury zavádí „státní“ ocenění činnosti knihovníků a knihoven.

ČR je již tradičně zemí se široce rozvinutou kulturou knihoven a jednotlivé právní úpravy tuto tradici podpořily a upevnily, v každé době svým specifickým způsobem. Knihovnické zákonodárství se navíc vždy vydalo zcela jinou cestou než okolní státy, nemluvě o tom, že celá řada zemí vůbec nemá samostatnou právní úpravu tohoto oboru. Stejně tak nemají „svůj“ zákon ani další obdobné instituce – divadla, zoologické zahrady, cirkusy apod. Veřejné knihovny se ale této „výsadě“ těší již od roku 1919 a dá se předpokládat, že tomu tak bude i nadále.

Místo závěru⁸⁸

Veřejné knihovny existují tisíce let, knihovnické zákonodárství necelých sto, to české je nejstarší v Evropě. Je zřejmé, že knihovny se bez legislativního ukotvení po dlouhou dobu poměrně dobře obešly. V současné době, kdy zákony upravují téměř veškerou oblast lidské činnosti, to již není možné.

V Evropě existuje více než dvě desítky knihovnických zákonů. Na internetu se podařilo vyhledat texty 15 zákonů evropských zemí a 3 další v případech, kdy knihovní zákony vydávají jednotky státní správy na nižších úrovních⁸⁹.

Jejich podoba – předmět úpravy, struktura, rozsah – je velmi rozmanitá, od necelých dvou stránek (Švédsko) až po zákony o knihovnických systémech či knihovnictví o rozsahu více než 20 stran (Slovinsko).

Obecně lze uvést, že zákony severských zemí jsou stručnější, naproti tomu předpisy států střední a východní Evropy jsou zpravidla velmi podrobné. Všechny ale (včetně českého) mají přibližně následující obsah a každý svým specifickým způsobem upravuje:

- poslání, cíle, úkoly a podmínky činnosti knihoven,
- zakotvení soustavy veřejných knihoven v celkové síti knihoven,
- zajištění regionálních funkcí středního článku soustavy knihoven,
- odpovědnost jednotlivých úrovní správy za zřízení, zajištění a kontrolu provozu knihoven,
- bezplatnost základních služeb (s případnými odchylkami),
- povinnost kooperace v národní (mezinárodní) síti,
- správu knihovnických fondů,
- postavení a úkoly národní knihovny a
- případně zařazení a kvalifikace (atestace) knihovníků⁹⁰.

---

⁸⁸ Závěry plynoucí z obou částí práce jsou uvedeny na jejich konci v kapitolách Shrnutí (kapitoly I/4 a II/4).

⁸⁹ Anglie a Walesu (1964), Belgie (1978), Dánska (2000), Finska (1998), Chorvatska (2000), Irsko (1974), Norsko (1985), Polsko (2001), Rusko (1994), Švédsko (1996), Slovinsko (2001), Slovensko (2001), Ukrajina (2000), Česko (2001); resp. Horní Adiže/Jižního Tyrolska v Itálii (1983), Bádensko-Virtembersko v Německu (1997) a Katalánsko ve Španělsku (1993), rok uvádí dobu přijetí nebo nejnovější identifikované novelizace.

Je vidět, že evropské státy věnují svým knihovnám značnou pozornost i co se týká jejich legislativního zakotvení. Jednotlivé epochy i státy se k právní úpravě oboru stavěly a staví po svém, ne vždy pouze ku prospěchu knihoven, ale troufám si tvrdit, že jen s nejlepšími úmysly. Lze si jen přát, aby tomu bylo tak i nadále.

---

⁹⁰ MATUŠÍK, Zdeněk: Knihovní zákon z knihovnického hlediska. In: Knihovny současnosti 2004. Sborník z 12. konference, konané ve dnech 14-16. září 2004 v Seči u Chrudimi. Brno, Sdružení knihoven 2004, s. 112-122.

Použitá literatura

Monografie

BRADÁČ, Ludvík: Československé knihovnictví. Praha, Československý kompas 1925. 612 s.

CEJPEK, Jiří: Knihovnická a informační studia: Úvod do oboru „knihovnictví a informační věda“ a jeho perspektivy. Opava, Filosofická fakulta Slezské univerzity 1992. 75 s.

CEJPEK, Jiří a kol.: Dějiny knihoven a knihovnictví. Praha, Karolinum 2002. 246 s.

HAVELKA, Eugen, MATOUŠKOVÁ, Ivanka: Výstavba kulturních zařízení: Typizační směrnice stavebního objektu TSm So. č. 2, Veřejné knihovny. Praha, Ministerstvo kultury ČSR 1986. 135 s.

NOVOTNÝ, František: Československé knihovnické zákonodárství. Praha, Orbis 1962. 106 s.

STRAKA, Josef: Sociální informatika: terminologický a výkladový slovník pro posluchače katedry vědeckých informací a knihovnictví. Praha, Karolinum 1990. 217 s.

WALLIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku. [disertační práce] Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta 2006. 147 s.

Kapitoly v monografiích, články

CELBOVÁ, Ludmila: Český web a povinný výtisk. In: Knihovna (online), **19** (2008), č. 2, s. 59-65.

FALADOVÁ, Adéla: Evropské digitální knihovna a autorské právo - 1. In: Čtenář, **60** (2008), č. 4, s. 136-140.

FALADOVÁ, Adéla: Evropské digitální knihovna a autorské právo - 2. In: Čtenář, **60** (2008), č. 5, s. 169-173.

FALADOVÁ, Adéla: Novela autorského zákona a knihovny. In: Čtenář, **58** (2006), č. 7-8, s. 218-221.

HEMOLA, Hanuš: Registrační poplatky v knihovnách a jejich možná kalkulace. In: Čtenář, **60** (2008), č. 6, s. 191-193.

Knihovnictví. Knihovny obecní. In.: *Slovník veřejného práva československého.* Sv II, I-O. Uspoř. Hácha, Emil. Praha, Eurolex Bohemia 2000. s. 183-190. (reprint pův. vyd. z r. 1932)

KOUBOVÁ, Blanka: Půjčování CD jako přílohy časopisů. In: *Čtenář*, **63** (2011), č. 4, s. 144-145.

KOUTNÁ, Petra: Může knihovna od uživatele požadovat složení určité částky při vypůjčení knihy s tím, že když tuto knihu v pořádku vrátí, bude mu příslušná částka vrácena?. In: *Čtenář*, **61** (2009), č. 7-8, s. 266-267.

KOUTNÁ, Petra: Poplatky v knihovnách. In: *Čtenář*, **61** (2009), č. 3, s. 107-108.

KOUTNÁ, Petra: Zákoník je také kniha. In: *Čtenář*, **60** (2008), č. 3, s. 90-91.

KÖNIGOVÁ, Marie: Nad internetem zdarma se v knihovnách smráká. In: *Právo*, **21**, č. 167, 19. 7. 2011, s. 1, 5.

MATUŠÍK, Zdeněk: K některým autorskoprávními otázkám činnosti knihoven v současnosti. *Knihovna plus* [online], (2010), č. 1.

MATUŠÍK, Zdeněk: Knihovní zákon z knihovnického hlediska. In: *Knihovny současnosti 2004. Sborník z 12. konference, konané ve dnech 14-16. září 2004 v Seči u Chrudimi.* Brno, Sdružení knihoven 2004, s. 112-122.

PROCHÁSKOVÁ, Iva, RAMAJZLOVÁ, Barbora: Vztah vysokoškolských knihoven ke knihovnímu zákonu a jejich role v systému českých knihoven. In: *Knihovny současnosti 2004.* Brno, Sdružení knihoven ČR 2004, s. 79-87.

STODOLA, Jiří: Právní aspekty digitálních knihoven pro zrakově postižené. *Knihovna plus* [online], (2010), č. 1.

STREIT, Vincenc: K 80. výročí vzniku zákona č. 430/1919 Sb., o obecních knihovnách. In: *Čtenář*, **51** (1999), č. 4, s. 102-104.

STREIT, Vincenc: Zákon o jednotné soustavě knihoven. K 40. výročí knihovnického zákona č. 53/1959 Sb. In: *Čtenář*, **51** (1999), č. 9, s. 250-252.

SLUŠNÁ, Kateřina: Zpracování osobních údajů čtenářů. In: *Čtenář*, **60** (2008), č. 6, s. 197-198.

SLUŠNÁ, Kateřina: Zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, zejména informací ze státní správy a samosprávy. In: *Čtenář*, **61** (2009), č. 4, s. 144.

VYČICHLO, Jaroslav: Regionální funkce knihoven a knihovní zákon. In: Knihovny současnosti 2004. Brno, Sdružení knihoven ČR 2004, s. 72-78.

WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 5: první samostatná právní úprava povinnosti odevzdávat povinné výtisky ve vztahu k neperiodickým publikacím – zákon ČNR č. 106/1991 Sb., o neperiodických publikacích. In: Knihovna plus [online], 2006, č. 2.

WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 6: samostatná právní úprava povinnosti odevzdávat povinné výtisky ve vztahu k periodickému tisku – zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů /tiskový zákon). In: Knihovna plus [online], 2006, č. 2.

WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 7: Povinný výtisk elektronických online zdrojů. In: Knihovna plus [online], 2007, č. 1-2.

WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 8: Právo povinného výtisku ve světle zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), se zvláštním zřetelem ke zpracování povinných výtisků v Národní knihovně České republiky. In: Knihovna plus [online], 2007, č. 1-2.

WALIS, Ladislav Michael: Vývoj institutu právo povinného výtisku 10: Právo povinného výtisku z pohledu zákona ČNR č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů. In: Knihovna plus [online], 2007, č. 1-2.

Právní předpisy

Zákony

Zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních

Zákon č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon)

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon)

Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

Zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích

Zákon 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a změně některých dalších zákonů (tiskový zákon)

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých předpisů

Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy

Zákon č. 302/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 46/2000 Sb., tiskový zákon

Zákon č. 257/2002 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon)

Zákon 320/2002 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů

Zákon 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, ve znění zákona č. 243/2010 Sb.

Podzákoné předpisy

Nařízení vlády č. 607/1919 Sb., jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních

Nařízení vlády č. 10/1969 Sb., o evidenci a revizi knihovních fondů v knihovnách jednotné soustavy

Nařízení vlády č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla pro poskytování dotací knihovnám

Nařízení vlády č. 5/2003 Sb., o oceněních v oblasti kultury, udělovaných Ministerstvem kultury

Vyhláška Ministerstva školství a kultury č. 45/1963 o povinných a pracovních výtiscích

Vyhláška Ministerstva školství a kultury č. 51/1963 o evidenci knihoven jednotné soustavy, o meziknihovní výpůjční službě a přednostním právu knihoven při získávání literatury, časopisů a jiných sbírkových materiálů

Vyhláška Ministerstva školství a kultury č. 140/1964 o povinných a pracovních výtiscích

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 12/1965 Sb., o Úmluvě o mezinárodní výměně publikací a Úmluvě o výměně oficiálních publikací a vládních dokumentů mezi státy

Vyhláška Ministerstva školství a kultury č. 110/1965 o evidenci zahraniční literatury

Vyhláška Ministerstva kultury č. 88/2002 Sb. k provedení knihovního zákona

Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 108/2005 Sb., o školských výchovných, účelových a ubytovacích zařízeních

Výnos Ministerstva školství a národní osvěty č. 69.583/1920, o zřízení české státní školy knihovnické

Výnos Ministerstva školství a národní osvěty č. 24.324/1920, správa veřejných knihoven obecních

Výnos Ministerstva školství a národní osvěty č. 6546/1921, o zřízení německé státní školy knihovnické

Výnos Ministerstva školství a národní osvěty č. 108.414-I/1925, školních knihovných pomocných škol

Instrukce Ministerstva školství a národní osvěty č. 23.189/1920, okrskových dozorců knihovních

Směrnice Ministerstva školství a kultury č. 9695/72-II/3 o zvláštních fondech tiskovin v knihovnách jednotné soustavy

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 102/1998 Sb., Dohoda o dovozu vzdělávacích, vědeckých a kulturních materiálů

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 103/1998 Sb., Protokol k Dohodě o dovozu vzdělávacích, vědeckých a kulturních materiálů

Ostatní

Doporučení MŠMT k činnosti a funkci školní knihovny na základních a středních školách (č.j. 12.487/2009-20), zveřejněno ve věstníku MŠMT ČR – sešit 10/2009 (<http://www.msmt.cz/dokumenty/2009-10-1>)

Důvodová zpráva ke knihovnímu zákonu – dostupná na www stránkách <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=782&ct1=0>

Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011-2014 – zatím neschválená verze dostupná na http://knihovnam.nkp.cz/docs/RF/TrendyReg_Fun2011.pdf?PHPSESSID=137784d0183728b95562aded5862c1d8

Manifest IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách 1994. Český překlad např. in: *Služby veřejných knihoven. Směrnice*. Praha, Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR 2002. s. 79-81.

Metodický pokyn Ministerstva kultury ČR k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky

Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky

Služby veřejných knihoven. Směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj. Praha, Svaz knihovníků a informačních pracovníků 2002. 127 s.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 10. 2003, spis. značka 7 A 58/2002-40

Usnesení vlády ČR č. 525 ze dne 31. 5. 1999 – Státní informační politika

Usnesení vlády ČR č. 525 ze dne 31. 5. 2000 – Akční plán realizace státní informační politiky do konce roku 2000

Vzorový knihovní řád – elektronický zdroj http://knihovnam.nkp.cz/docs/VKR_def_1.rtf

Právní úprava veřejného knihovnictví

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá právní úpravou veřejného knihovnictví. Je rozdělena do dvou částí:

Část I pojednává o současném stavu právní úpravy oboru. Jsou shromážděny veškeré právní předpisy týkající se knihovnictví, podrobně rozebrány a zhodnoceny. Další kapitoly jsou věnovány autorskoprávním aspektům služeb knihoven, ochraně osobních údajů v knihovnách a institutu povinného výtisku. Závěr první části obsahuje náměty, kde a jak by bylo možné právní úpravu zpřehlednit a zlepšit.

Část II přináší historickou komparaci tří knihovnických zákonů. České veřejné knihovnictví ovlivňovala od počátku existence samostatného Československa také speciální právní úprava – knihovnické zákonodárství. Stěžejní předpisy, které vznikly v průběhu cca 80 let [zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních, zákon č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon) a zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních systémů (knihovní zákon)] byly naprosto rozdílné; každý upravoval problematiku jiným způsobem a z jiného hlediska dle aktuální politické a společenské situace. Jsou popsány okolnosti vzniku jednotlivých zákonů (z hlediska vývoje společnosti), jednotlivé zákony včetně podzákonných norem jsou srovnány a zhodnoceny.

Legal regulation of public librarianship

Abstract:

This diploma thesis focuses on legal regulation of public librarianship. It is divided into two main parts.

Part I deals with the actual state of legal regulation in this field. It presents an overview, a detailed analysis and evaluation of all librarianship-related legislation. Following

chapters are dedicated to copyright aspects of library services, personal data protection and the institute of obligatory copy. This first part concludes with suggestions where and how the current regulation could be improved.

Part II brings historical comparison of three library acts. Czech librarianship was from the very beginning of the existence of independent Czechoslovakia influenced by special legal regulations - library legislation. Fundamental directives, which were adopted in the course of approx. 80 years [Law No. 430/1919 Coll. - The General Public Libraries Act, Law No. 53/1959 Coll. - the Unified System of Libraries Act (Librarian Act) and Law No. 257/2001 Coll., on Libraries and Terms of Operating Public Library and Information Services (Library Act)] were very dissimilar; each addressed the issue differently and from a different perspective depending on the political and social situation of the time. The circumstances under which the particular laws were adopted are described (from the viewpoint of social development) and the laws including subordinate legislation are contrasted and assessed.

Klíčová slova

veřejné knihovnictví – public librarianship

knihovnické zákonodárství – library legislation